

(इंग्रजीत टंकलिखित केलेल्या न्यायनिर्णयाचा मराठी अनुवाद)

२०२३] २ एस सी आर १३४

छत्तीसगड राज्य

विरुद्ध

अमन कुमार सिंग व इतर

(फौजदारी अपील क्र. ६४६-६४८/२०२३)

१ मार्च २०२३ रोजी

लेखक : दिपंकर दत्ता

(खंडपीठ : एस. रवींद्र भट आणि दीपंकरदत्ता, न्यायाधीश)

भारताची राज्यघटना - कलम २२६ - भ्रष्टाचार प्रतिबंधक कायदा, २१८८- एस एस. १३ (१)
(ब), (२) - एक 'एएस' आणि त्याची पत्नी 'वाय एस' विरुद्ध एफ आय आर नोंदवला - एफ
आय आर उच्च न्यायालयाने रद्दबातल ठरवला - औचित्य ची - धरलेली: सध्याच्या प्रकरणात,
एफआयआर 'एएस' आणि 'वायएस' द्वारे केलेल्या दखलपात्र गुन्ह्याचे प्रकरण बनवते -
फौजदारी कार्यवाही रद्द करण्याचा अधिकार अत्यंत संयमाने आणि सावधगिरीने वापरला
जावा आणि तो देखील क्वचित प्रसंगी दुर्मिळ प्रकरणांमध्ये - जेव्हा जेव्हा एफआयआर/तक्रार
रद्द करण्यासाठी अनुच्छेद २२६ खळे किंवा फौ. प्र. सं. चे कलाम ४८२ चे अधिकार लागू केले
जातात, तेव्हा संभाव्यता, विश्वासाहता किंवा वास्तविकता किंवा अन्यथा चौकशी सुरू करणे

न्यायालयांना न्याय्य ठरणार नाही. त्यात केलेले आरोप - केवळ संशयावरून एफआयआर नोंदविला जाऊ शकतो, त्यामुळे उच्च न्यायालयाने हे लक्षात घेतले पाहिजे की एफआयआर जी "संभाव्यता" वर आधारित आहे त्यावर प्रतिबंध घालू नये.- गुन्हा केल्याच्या "संभाव्यतेवर" आधारित एफआयआर हा गुन्हा केल्याच्या "केवळ संशयावर" दाखल करण्याच्या तुलनेत उच्च दर्जाचा असतो - असाधारण किंवा अंतर्निहित अधिकार एखाद्या मनमानी अधिकार क्षेत्राला बहाल करत नाहीत कोर्टाने त्याच्या लहरी किंवा मर्जीनुसार काम करावे - उच्च न्यायालयाने एफआयआर रद्द करण्यात चूक केली - प्रतिबंधित निर्णय बाजूला ठेवला - फौजदारी प्रक्रिया संहिता, १९७३ - क. ४८२ - दंड संहिता, १८६० - क. १२०-ब.

भ्रष्टाचार प्रतिबंधक कायदा, १९८८ - बेहिशोबी मालमत्तेचा खटला - एक 'एएस' आणि त्याची पत्नी 'वायएस', लोकसेवकांविरुद्ध एफआयआर नोंदवला गेला - 'एएस' विरुद्ध राजकीय सूडबुद्धीचा आरोप, जो पूर्वीच्या राजवटीत मुख्यमंत्र्यांचे प्रधान सचिव होता- आयोजित: लावलेले आरोप अस्पष्ट आणि सामान्य होते - वाईट हेतू होकारार्थीपणे मांडणे आणि सिद्ध करणे आवश्यक आहे - तथापि, जर फौजदारी खटला पुरेशा पुराव्यावर आधारित असेल आणि ते अन्यथा न्याय्य असेल, तर ते महत्त्वपूर्ण राजकीय कारणांमुळे खराब होत नाही आणि - सध्याच्या प्रकरणात एफआयआर रद्द करण्याचे कोणतेही ठोस कारण नाही.

भ्रष्टाचार प्रतिबंधक कायदा, १९८८ - एफआयआर रद्द करणे - उच्च न्यायालयांचा दृष्टीकोन - आयोजित: सामान्य दंडात्मक कायदानुसार दंडनीय असलेल्या गुन्ह्यांशी संबंधित एफआयआर रद्द करण्यावर लागू होणारे विचार पी. सी. ऍक्ट ला लागू होऊ शकत नाहीत. कायदा गुन्हा - पी. सी. ऍक्ट अंतर्गत प्रकरणांमध्ये कायदा, उच्च न्यायालयांसाठी योग्य मार्ग

म्हणजे तपासाला त्याच्या तार्किक निष्कर्षापर्यंत नेण्याची परवानगी देणे आणि पीडित पक्षाला कायद्याद्वारे उपलब्ध केलेल्या उपायांचा पाठपुरावा करण्यासाठी योग्य टप्प्यावर सोडणे. भ्रष्टाचार प्रतिबंधक कायदा, १९८८ – बेहिशोबी मालमत्ता प्रकरण – प्राथमिक चौकशीचे महत्त्व – चर्चा केली.

फौजदारी कायदा – एफआयआरचा अयोग्य मसुदा तयार करणे – परिणाम – चर्चा केली.

अपीलांना अनुमती देताना, न्यायालयाने सांगितले: १.१ मुख्यमंत्र्यांकडे नोंदवलेल्या तक्रारीत विशेषतः असा आरोप करण्यात आला आहे की जरी वायएस अत्यंत नम्र पार्श्वभूमीतून आलेला असला तरी, आय आर एस मध्ये सामील होताना त्याच्या वार्षिक मालमत्ता रिटर्नमधून स्पष्ट होते, “त्याने जमा करण्यात यश मिळवले आहे. त्याच्या कायदेशीर उत्पन्नाच्या स्रोतांच्या विरुद्ध २५०० कोटींहून अधिक असमान संपत्ती. कोणीही याला एक मोठा दावा म्हणून पाहू शकतो, जो पूर्णपणे अप्रमाणित आहे. तथापि, प्राथमिक चौकशीच्या खुलाशांमुळे एफआयआरची नोंदणी झाली आणि त्याचा काही भाग तयार झाला म्हणून ते रद्द केले जाऊ शकत नाही. जरी हे खरे असले तरी खटला उभारणे हे खटला उभारण्यासाठी 'एएस' ने एक लोकसेवक म्हणून अशी संपत्ती किंवा अगदी कमी किमतीची संपत्ती जमा केली जी त्याच्या ज्ञात उत्पन्नाच्या स्रोतांशी विषम आहे आणि ज्याचा हिशेब समाधानकारकपणे करता आला नाही. त्याच्याद्वारे, तो पोलिस अहवाल दाखल करत असताना, २५ फेब्रुवारी २०२० रोजी एफआयआर नोंदवताना कायद्याची आवश्यकता आहे असे वाटत नाही की अचूकतेसह तथ्ये आणि आकडेवारी प्रथम माहिती अहवालाचा भाग बनवणे आवश्यक आहे.

एफआयआरच्या अभ्यासावर असे आढळून आले आहे की, २००४ ते २०१८ हा "चेक कालावधी" आहे ज्यामध्ये 'एएस' आणि 'वायएस' यांनी त्यांच्या ज्ञात उत्पन्नाच्या स्रोतांपेक्षा अप्रमाणित मालमत्ता संपादन केली आहे, असे स्पष्टपणे नमूद केलेले नसले तरी. 'एएस' आणि वाय एस दोघांना पगार, व्याज आणि विकल्या गेलेल्या मालमत्तेचे मूल्य यासाठी मिळालेल्या पैशांचे प्रमाण मांडणारी काही मोजणी आहेत. एफआयआरचा मसुदा अधिक चांगला करता आला असता हे खरे आहे. पहिल्यापासून छत्तीसगढ राज्य आणि इतर वि. अमन कुमार सिंग आणि इतर..

माहिती अहवाल हा दीर्घकाळ काढलेल्या तपास प्रक्रियेचा प्रारंभ बिंदू आहे आणि अशा अहवालाचा अयोग्य मसुदा तयार केल्याचा गैरफायदा घेऊन आरोपी अशा तपासात अडथळा आणू शकतो, हे असे क्षेत्र आहे जिथे बर्बाद गोष्टींना प्रतिबंध करण्यासाठी अधिक काळजी आणि कुशलतेची आवश्यकता आहे. तथापि, या प्रकरणात एफआयआरच्या अयोग्य मसुद्यावर काहीही महत्त्वपूर्ण वळण होत नाही कारण ते 'एएस' आणि 'वायएस' द्वारे केलेल्या दखलपात्र गुन्ह्याचे प्रकरण बनवते. खरंच, जर अंकगणितीय त्रुटींमुळे किंवा 'एएस' आणि 'वायएस' च्या मालकीच्या नसलेल्या गुणधर्मांच्या चुकीच्या वर्णनामुळे काही चुकीची गणना झाली असेल, तर ते तपासात सामील होताना ते दाखवण्यास मोकळे होते/आहेत. ३१ मालमत्ता/मालमत्तेचे कोणतेही दडपशाही किंवा गैर-जाहिरातीकरण करण्यात आलेले नाही आणि त्यांच्याकडून 'गुन्हेगारी गैरवर्तन' सारखी कोणतीही कृती केलेली नाही हे तपास अधिकाऱ्यांच्या निदर्शनास आणून देणे देखील त्यांच्यासाठी खुले आहे. तथापि, त्यांनी

एफआयआरला आव्हान देणे निवडले या विशिष्ट कारणास्तव की त्यांनी दखलपात्र गुन्हा उघड केला नाही. [परिच्छेद ५४- ५६][१५५-डी-एच; १५६-जी-एच; १५७-ए -बी]

१.२ एफआयआरला आव्हान देण्याचा निर्णय घेताना, उच्च न्यायालयाने - नकळत, भजनलालमधील सावधगिरीची नोंद लक्षात घेतली नाही की, फौजदारी कारवाई रद्द करण्याच्या अधिकाराचा वापर अत्यंत सावधपणे आणि सावधगिरीने केला पाहिजे आणि तो देखील दुर्मिळ प्रकरणांपैकी सर्वात दुर्मिळ असले तर ; शिवाय, न्यायालयाने एफआयआर किंवा तक्रारीमध्ये केलेल्या आरोपांची विश्वासाहता किंवा सत्यता किंवा अन्यथा चौकशी सुरू करणे न्याय्य ठरणार नाही; आणि हे देखील की, असाधारण किंवा अंतर्निहित शक्ती न्यायालयाला त्याच्या लहरी किंवा मर्जीनुसार वागण्याचा मनमानी अधिकार क्षेत्र प्रदान करत नाहीत. संविधानाच्या अनुच्छेद २२६ किंवा कलम ४८२ अंतर्गत जेव्हा जेव्हा त्याचे अधिकार लागू केले जातात तेव्हा सी. आर.पी.सी. प्रथम माहितीचा अहवाल/तक्रार रद्द करण्यासाठी, त्यात केलेल्या आरोपांची संभाव्यता, विश्वासाहता किंवा सत्यता याविषयी चौकशी सुरू करणे न्यायालयांना न्याय्य ठरणार नाही. अशाप्रकारे, हे कायद्याचे ठरलेले तत्त्व आहे की जेव्हा तपास सुरू व्हायचा असतो, तेव्हा प्रथम माहिती अहवालातील आरोप किती प्रमाणात संभाव्य, विश्वासाह किंवा खरे आहेत याची कोणतीही छाननी केली जाऊ नये आणि प्रथम माहिती अहवाल केवळ नोंदविला जाऊ शकतो. संशयाच्या आधारावर, उच्च न्यायालयाने हे लक्षात घेतले असावे की एफआयआर जी, त्यानुसार, "संभाव्यतेवर" आधारित होती, त्याला प्रतिबंधित केले जाऊ नये. आरोपांच्या गुरुत्वाकर्षणाच्या प्रिझममधून पाहिले असता, च्या "संभाव्यतेवर" आधारित प्रथम माहिती अहवाल हा गुन्हा केल्याच्या "केवळ संशयावर"

नोंदवलेल्या पहिल्या माहिती अहवालाच्या तुलनेत स्पष्टपणे उच्च दर्जाचा असेल. वचनबद्ध केले आहे. उच्च न्यायालय ही तत्त्वे लक्षात ठेवण्यात अयशस्वी ठरले आणि या टप्प्यावर जे करणे अपेक्षित नव्हते ते अचूकपणे केले. सीबीआय परिपत्रकाच्या कथित उल्लंघनासाठी एफआयआर अवैध ठरवण्याचे कोणतेही कारण नाही. उच्च न्यायालयाने तपास प्रक्रियेत हस्तक्षेप करणे न्याय्य ठरले नाही आणि त्या कारणास्तव एफआयआर रद्द करण्यात कायद्याची चूक केली. [परिच्छेद ५८, ५९, ६१ आणि ६५][१५७-ई-एफ, जी-एच; १५८-ई-एच; १५९-एच] महाराष्ट्र राज्य वि. ईश्वर पिराजी कल्पत्री (१९९६) 1 एस एस सी ५४२ : [१९९५] ५ पुरवणी एस सी आर ८१२ - यावर अवलंबून.

१.३ एएस आणि वायएस यांनी दाखल केलेल्या रिट याचिकांमध्ये, एफआयआर हा अविश्वासाचा परिणाम असल्याचे निष्कर्ष परत करण्यासाठी याचिका अपुरी आहेत. सरकार आणि मुख्यमंत्र्यांवर काही आरोप केले जातात यात शंका नाही; तथापि, असे आरोप अस्पष्ट आणि सामान्य स्वरूपाचे आहेत. अप्रामाणिक/वाईट हेतू होकारार्थीपणे मांडणे आणि सिद्ध करणे आवश्यक आहे. तथापि, त्या बाजूने कोणताही पाया घातला गेला नाही आणि स्वाभाविकच, उच्च न्यायालयाने देखील अप्रामाणिक/वाईट हेतू च्या कारणास्तव एफआयआरमध्ये अपवाद घेता आला असता का ते तपासले नाही. राजकीय कार्यकारिणीचे प्रमुख (सध्याचे मुख्यमंत्री) किंवा प्रशासकीय कार्यकारिणीचे (मुख्य सचिव) दोघांनाही कोणत्याही कार्यवाहीचा पक्षकार म्हणून वैयक्तिकरित्या मांडण्यात आले नाही. ज्याच्या विरुद्ध भ्रष्टता किंवा पक्षपातीपणाचा आरोप लावण्यात आला आहे, त्याला नामनिर्देशित करण्याच्या कार्यवाहीस पक्ष प्रतिवादी म्हणून आरोप करण्यात यावे आणि त्याच्या/तिच्या अनुपस्थितीत

आरोपांची कोणतीही चौकशी करता येणार नाही. जेव्हा पोलिस स्टेशनमध्ये माहिती दाखल केली जाते आणि बेहिशोबी मालमत्तेच्या प्रकरणासंदर्भात गुन्हा नोंदवला जातो, तेव्हा तपासादरम्यान गोळा केलेली सामग्री आणि न्यायालयात सादर केलेले पुरावे हे आरोपीचे भवितव्य ठरवण्यासाठी निर्णायक ठरतात. प्रथम माहितीचा अहवाल हा वाईट हेतू चा परिणाम आहे की नाही हे दुय्यम महत्त्व असेल. अशा परिस्थितीत, दोषपूर्ण आरोप काही प्रथमदर्शनी मूल्याचे असले पाहिजेत, जर आरोपींना खटल्यासाठी पाठवण्यासाठी पुरेसे साहित्य गोळा केले गेले तर ते तुच्छ होईल; त्यामुळे, प्रथम माहिती अहवाल/तक्रार रद्द करण्याचा आधार नसावा. जर फौजदारी खटला पुरेशा पुरावा वर आधारित असेल आणि तोच अन्यथा न्याय्य असेल तर तो प्रभावी राजकीय आडमुठेपणामुळे आणि दुष्ट हेतूमुळे खराब होत नाही. [परिच्छेद ७१]

[१६१-ए-जी]

बिहार राज्य वि. पी.पी. शर्मा (१९९२) १ पुरवणी एस सी सी २२२ :

[१९९१] २ एस सी आर १ - वर अवलंबून.

१.४ असमान मालमत्तेच्या प्रकरणातील पहिल्या माहिती अहवालात, आवश्यकतेनुसार, प्रथमदर्शनी, पी. सी. अंतर्गत दंडनीय "गुन्हेगारी गैरवर्तन" संबंधित दखलपात्र गुन्हा केल्याचा संशय घेण्याचे पुरेसे कारण आहे या समजासाठी घटक असणे आवश्यक आहे. कारवाई करा आणि तपास सुरू करा. परिच्छेद ४९ मध्ये काय निदर्शनास आले आहे याकडे लक्ष देऊन आणि शासन प्रणालीमध्ये योग्यता राखण्यासाठी तसेच सामाजिक प्रदूषकांना लवकरात लवकर बाहेर काढले जातील याची खात्री करण्यासाठी, उच्च न्यायालयांनी हातमिळवणीचा दृष्टीकोन पाळला तर हे वांछनीय आहे. "भ्रष्टाचार" प्रकरणांशी संबंधित प्रथम माहिती अहवाल रद्द करू

नका, विशेषतः तपासाच्या टप्प्यावर, जरी सत्ताधारी प्रशासनाच्या मजबूत रणनीतीचे काही घटक लक्षात येऊ शकतात. सामान्य दंडात्मक कायद्यांनुसार दंडनीय असलेल्या गुन्ह्यांशी संबंधित प्रथम माहिती अहवाल रद्द करण्यासाठी लागू होऊ शकणारे विचार पी. सी. ऍक्ट ला लागू होऊ शकत नाहीत. मुख्यतः, पी. सी. ऍक्ट अंतर्गत खटल्यांमध्ये उच्च न्यायालयांसाठी योग्य मार्ग. कायदा, तपासाला त्याच्या तार्किक निष्कर्षापर्यंत नेण्याची परवानगी देणे आणि पीडित पक्षाला कायद्याद्वारे उपलब्ध केलेल्या उपायांचा पाठपुरावा करण्यासाठी योग्य टप्प्यावर सोडणे होय. जर कोणत्याही परिस्थितीत हस्तक्षेप करणे आवश्यक मानले जात असेल तर ते केसच्या विशेष वैशिष्ट्यांवर अवलंबून असले पाहिजे. प्रत्येक प्रकरणाच्या विलक्षण तथ्यांवर अवलंबून असण्याची गरज असली तरीही, अपवादात्मक प्रकरणांमध्ये हस्तक्षेप केला जाऊ शकतो जेथे सार्वजनिक सेवकाने जाणूनबुजून अवैधरित्या स्वतः ला समृद्ध केले असल्याच्या वाजवी संशयाचे समर्थन करण्यासाठी नोंदींमध्ये कोणतीही सामग्री नाही. त्याच्या सेवेचा कालावधी आणि अविश्वासाशिवाय इतर काहीही हा अशा सेवकाच्या चौकशीचा आधार नाही. सध्याच्या प्रकरणात एफआयआर रद्द करण्याचे कोणतेही ठोस कारण नाही. चुकीचा निकाल आणि आदेश बाजूला ठेवला जातो आणि रिट याचिका फेटाळल्या जातात. [परिच्छेद ७४-७६][१६२-डी-एच; १६३-ए, सी-डी]

ललिता कुमारी वि. यू.पी. सरकार (२०१४) २ एस एस सी १ : [२०१३] १४ एस सी आर ७१३

– त्यानंतर.

हरियाणा राज्य विरुद्ध भजनलाल आणि इतर. (१९९२) १ पुरवणी एस सी सी ३३५ : [१९९०] ३ पुरवणी. एस सी आर २५९; सी बी आय आणि इतर वि. तपन कुमार सिंग (२००३) ६ एस सी सी १७५ : [२००३] ३ एस सी आर ४८५ – वर अवलंबून.

उत्तर प्रदेश राज्य विरुद्ध नरेश आणि इतर (२०११) ४ एस सी सी ३२४ : [२०११] ४ एस सी आर ११७६; नीहारिका इन्फ्रास्ट्रक्चर प्रा. लि. वि. महाराष्ट्र राज्य आणि इतर २०२१ एस सी सी ऑनलाइन ३१५; केंद्रीय अन्वेषण ब्युरो आणि इतर वि. थोमांडू हन्ना विजयलक्ष्मी @ टी. एच. विजयालक्ष्मी आणि इतर (२०२१) एस सी सी ऑनलाइन एस सी ९२३; आर. पी. कपूर विरुद्ध पंजाब राज्य [१९६०] ३ एससीआर ३८८; राजेश बजाज वि. राज्य (एनसीटी ऑफ दिल्ली) (१९९९) ३ एस सी सी २५९ : [१९९९] १ एस सी आर १०१२ – संदर्भित.

केस कायदा संदर्भ

[२००३] ३ एस सी आर ४८५ परिच्छेद १६ वर अवलंबून आहे

[२०११] ४ एस सी आर ११७६ परिच्छेद १९ वर संदर्भित आहे

[१९६०] ३ एस सी आर ३८८ परिच्छेद २५ वर संदर्भित आहे

[१९६०] ३ एस सी आर ३८८ परिच्छेद २५

[१९९०] वर संदर्भित आहे. एस सी आर २५९ परिच्छेद २६ वर अवलंबून आहे

[१९९९] १ एस सी आर १०१२ ने परिच्छेद ५१ चा संदर्भ दिला आहे

[२०१३] १४ एस सी आर ७१३ ने परिच्छेद ५१ चे अनुसरण केले आहे.

[१९९५] ५ पुरवणी एस सी आर ८१२ परिच्छेद ५९ वर अवलंबून आहे

[१९९१] २ एस सी आर १ ने परिच्छेद ७२

क्रिमिनल अपील अधिकार क्षेत्र : २०२३ चे फौजदारी अपील क्र. ६४६-६४८.

डब्ल्यूपीसीआर नं. ८८, १५४ आणि २०६/२०२० आणि २०२३ च्या फौजदारी अपील क्रमांक ६४९ सह मधील मा. उच्च न्यायालय छत्तीसगढ, बिलासपूर यांनी दिलेला न्यायनिर्णय आणि आदेशावरून.

हजर असणाऱ्या पक्षकारांचे वकील संजय आर हेगडे, कपिल सिबाभळ, महेश जेठमलानी, वरिष्ठ वकील, अरुण कुमार जैस्वाल, प्रांजळ किशोर, गौतम नारायण, संजीवी शेषाद्री, अपुर्व कुरूप, ओजसवा पाठक, प्रांजल पाठक, श्रीमती निधी मित्तल, श्रीमती श्वेता भारद्वाज, श्रीमती अपर्णा अरुण, रवी शर्मा, अंजनी कुमार राय,

दिपंकर दत्ता, न्यायाधीश यांनी निकाल दिला.

अर्ज मंजूर केला.

२. हे ५ (पाच) अपील, इतर गोष्टींबरोबरच, स्वाक्षरीची पडताळणी केली नाही. राज्य छत्तीसगड (यापुढे 'थोडक्यात 'राज्य') आणि श्री उचित शर्मा (यापुढे 'थोडक्यात 'यूएस'). अपीलकर्त्यांनी दि. १० जानेवारी २०२२ रोजी बिलासपूर येथील छत्तीसगड उच्च न्यायालयाने दिलेला एक सामाईक निर्णय आणि आदेश विचारला, ज्याद्वारे ३ (तीन) रिट याचिका [२०२० चा डब्ल्यूपीसीआर ८८, २०२० चा डब्ल्यूपीसीआर १५४ आणि २०२० चा डब्ल्यूपीसीआर २०६ निकाली काढण्यात आला]. श्री अमन सिंग (यानंतर 'एएस', थोडक्यात) यांनी सादर केलेला २०२० चा डब्ल्यूपीसीआर ८८, दिनांक २५ फेब्रुवारी २०२० रोजी राज्याच्या आर्थिक गुन्हे शाखा/लाचलुचपत प्रतिबंधक ब्युरो द्वारे नोंदणीकृत एफआयआर क्रमांक ९/२०२० (यापुढे थोडक्यात 'एफआयआर,') कलम १३ (१) (ब) आणि (२), भ्रष्टाचार प्रतिबंधक कायदा , १९८८ (यानंतर ' पीसी ऍक्ट ', थोडक्यात), सह कलम १२० ब, भारतीय दंड संहिता (यापुढे वाचा थोडक्यात 'आईपीसी') ”, अंतर्गत रद्द करून परवानगी देण्यात आली. ए एस च्या पत्नी श्रीमती यास्मिन सिंग (यापुढे 'वाय एस', थोडक्यात) यांनी यांनी दाखल केलेला २०२० चा डब्ल्यूपीसीआर १५४ याला अंशतः परवानगी देण्यात आली. पती-पत्नी २०२० च्या डब्ल्यूपीसीआर २०६ मध्ये संयुक्त याचिकाकर्ते होते, त्याला देखील परवानगी देण्यात आली होती.

३. ११ ऑक्टोबर २०१९ रोजी यूएसकडून राज्याच्या मुख्यमंत्र्यांच्या कार्यालयात तक्रार दाखल करण्यात आली होती. त्यात आरोप करण्यात आला की ए एस [भारतीय महसूल सेवा (आई आर एस) अधिकारी आणि छत्तीसगडच्या तत्कालीन मुख्यमंत्र्यांचे माजी प्रधान सचिव], त्यांची पत्नी वाय.एस, [सरकारचे माजी सल्लागार. छत्तीसगडचे, ज्यांनी संचालक, कम्युनिकेशन आणि कॅप्सिटी डेव्हलपमेंट युनिट (सीसीडीयू), सार्वजनिक आरोग्य अभियांत्रिकी विभाग, छत्तीसगड सरकार म्हणून दि. १४ नोव्हेंबर २००५ ते ३१ मार्च २०१५ या कालावधीत आणि संचालक, आईसीई आणि क्षमता निर्माण, विभाग पंचायत आणि ग्रामविकास, छत्तीसगड सरकार म्हणून दि. १ एप्रिल २०१५ ते १० डिसेंबर २०१८] या कालावधीत करारावर काम केले होते आणि त्याचे कुटुंब भ्रष्टाचार आणि मनी लॉड्रिंगमध्ये गुंतले होते आणि त्याच्याकडे त्याच्या ज्ञात उत्पन्नाच्या स्रोतांपेक्षा अप्रमाणित मालमत्ता देखील होती.

४. तक्रार प्राप्त झाल्यानंतर, मुख्यमंत्र्यांनी हस्तलिखित आदेशाद्वारे राज्याच्या मुख्य सचिवांना या तक्रारीची आर्थिक गुन्हे शाखेकडून (ईओडब्ल्यू) चौकशी करण्याचे निर्देश दिले. मुख्यमंत्र्यांच्या हस्तलिखित आदेशाच्या अगदी वर “१४ ऑक्टोबर, २०१९” ही तारीख दिसत असली तरी, त्यांनी असा आदेश १४ ऑक्टोबर २०१९ रोजी किंवा १५ ऑक्टोबर २०१९ रोजी दिला होता हे फारसे स्पष्ट नाही.

५. असे असले तरी, त्यात लावलेल्या आरोपांची चौकशी करण्याच्या हेतूने दि. २१ ऑक्टोबर २०१९ च्या अग्रेषित पत्राद्वारे, तक्रार राज्याच्या सामान्य प्रशासन विभागाने (यापुढे 'जीएडी',

थोडक्यात) आर्थिक गुन्हे शाखा/लाचलुचपत प्रतिबंधक ब्युरोकडे (यानंतर थोडक्यात 'एसीबी/ईओडब्ल्यू',) पाठवली होती. दि. २१ ऑक्टोबर २०१९ रोजीच्या या पत्राच्या प्रतित्यर्थ पुढे कृती करताना, एसीबी/ईओडब्ल्यू ने प्राथमिक चौकशीची क्र. पी ई ३५/२०१९ ने नोंद केली.

6. या घडामोडींपूर्वी, वाय एस ने एक रिट याचिका [डब्ल्यूपी (एस) ६५२१/२०१९] दाखल करून उच्च न्यायालयाच्या रिट अधिकार क्षेत्राला आवाहन केले होते, मूलतः तिच्याविरुद्ध सुरु केलेल्या विभागीय चौकशीच्या कारवाई वर प्रश्नचिन्ह उपस्थित केले होते. तिने १० मे २०१९ रोजीचा आदेश रद्द करण्यासाठी आणि/किंवा बाजूला ठेवण्यासाठी प्रार्थना केली होती ज्याद्वारे जीएडी ने तिच्याविरुद्ध चौकशी सुरु केली होती. अशी चौकशी १२ एप्रिल २०१९ रोजी विकास तिवारी (भारतीय राष्ट्रीय काँग्रेस पक्षाच्या छत्तीसगड युनिटचे प्रवक्ते) यांनी दाखल केलेल्या तक्रारीच्या आधारे सुरु करण्यात आल्याचे दिसते. पी ई ३५/२०१९ च्या प्रारंभासह, २१ ऑक्टोबर २०१९ च्या पत्रानुसार, वाय एस ने त्याला स्थगिती मिळावी म्हणून अंतरिम अर्ज (आई ए ०४/२०२०) दाखल केला. १६ जानेवारी २०२० रोजीच्या आदेशाद्वारे, २१ ऑक्टोबर २०१९ च्या पत्रानुसार उच्च न्यायालयाने राज्याला तिच्या पूर्वग्रहावर कोणतीही पावले न उचलण्याचे निर्देश दिले. दि. १६ जानेवारी २०२० च्या आदेशाचा संदर्भ, इतर गोष्टींबरोबरच, पूर्वीचा दिनांक २१ ऑक्टोबर, २०१९ चा आदेश, तथापि तो रेकॉर्डवर नाही.

७. वरील संदर्भित, जीएडी च्या दि. २१ ऑक्टोबर २०१९ च्या पत्राला, ए एस ने दि. २९ जानेवारी २०२० रोजी उच्च न्यायालयासमोर रिट याचिका [डब्ल्यूपीसीआर ८८/२०२०] करून आव्हान दिले होते. अशा रिट याचिकेत, ए.एस. यांनी मा. न्यायालयाला, २१ ऑक्टोबर २०१९

रोजीच्या पत्राशी संबंधित संपूर्ण नोंदी तयार करण्यासाठी, हे पत्र रद्द करण्यासाठी तसेच पी ए नं.३५/२०१९ सह राज्याने घेतलेली कोणतीही परिणामी पावले/कारवाई, त्याचे अवलोकन करण्यासाठी न्यायालयासमोर सादर करावेत असे उद्देश पारित कारणाचे आदेश देण्याची न्यायालयाला विनंती केली.

८. डब्ल्यूपीसीआर ८८/२०२० च्या प्रलंबित असताना, ए एस आणि वाय एस विरुद्ध एफ आई आर नोंदवण्यात आला.

९. एफआयआर दाखल झाल्यानंतर काही दिवसांतच २८ फेब्रुवारी २०२० रोजी एएसने डब्ल्यूपीसीआर ८८/२०२० च्या दुरुस्तीसाठी अर्ज केला आणि एफआयआरला आव्हान देण्याचा प्रयत्न केला. एफआयआरच्या अंमलबजावणीला स्थगिती मिळावी यासाठी त्यांनी अंतरिम दिलासा मिळावा यासाठी अर्ज केला होता.

१०. वय एस देखील, २ मार्च २०२० रोजी, डब्ल्यूपीसीआर १५४/२०२० ची दाखल करून, एफ आई आर रद्द करण्याचा आदेश मागितला.

११. उच्च न्यायालयाने २८ फेब्रुवारी २०२० च्या आदेशाद्वारे दुरुस्तीचा अर्ज मंजूर केला आणि पुढील सुनावणीपर्यंत एएस विरोधात कोणतीही कठोर पावले उचलली जाऊ नयेत, असे निर्देश दिले.

१२. १५ एप्रिल २०२० रोजी, डब्ल्यूपीसीआर २०६/२०२० ची संयुक्तपणे ए एस आणि वाय एस द्वारे स्थापना करण्यात आली आणि न्यायालयाचे सामान्य कामकाज पुन्हा सुरू

झाल्यानंतर तात्काळ अंतिम सुनावणीसाठी डब्ल्यूपीसीआर ८८/२०२० आणि डब्ल्यूपीसीआर १५४/२०२० च्या सूचीसाठी (तेव्हा कोविड-१९ मुळे उद्ध्वलेल्या साथीच्या रोगामुळे ते कमी केले होते.) आणि तसेच एचडीएफसी बँक लिमिटेड, प्रतिवादी क्रमांक 5, एएसच्या वेतन खात्यातील निधीला स्थगिती देण्याचे निर्देश देताना एसीबी / ईओडब्ल्यूने केलेली कारवाई अवैध आणि बेकायदेशीर घोषित करण्याच्या आदेशासाठी योग्य आदेश मागितला गेला.

१३. तपासात सामील होण्यासाठी एएसला नोटीस जारी करण्याच्या दरम्यानच्या घटनांचा तसेच रिट याचिकांवर वेळोवेळी दिलेले अंतरिम आदेश यांचा तपशीलवार उल्लेख करण्याची गरज नाही. दि. ६ सप्टेंबर २०२१ च्या आदेशात उच्च न्यायालयाने एएस आणि वायएस यांच्या उत्पन्नासंदर्भात वाद असल्याचे निरीक्षण नोंदवले आणि एसीबी/ईओडब्ल्यूला बेहिशेबी उत्पन्न आहे की नाही हे पाहण्यासाठी उत्पन्न आणि खर्च दर्शविणारी केस डायरी तसेच सारणीबद्ध स्वरूपात आकडेवारी सादर करण्यास सांगितले होते.

१४. अशा आदेशाला सामोरे जाताना राज्य सरकारने केस डायरी आणि आकडेवारी सारणीबद्ध स्वरूपात सादर करण्यास सूट मिळावी यासाठी अर्ज दाखल केला तसेच २८ फेब्रुवारी २०२० च्या पूर्वीच्या आदेशाला स्थगिती मिळावी म्हणून अर्ज केला, ज्यात एसीबी/ईओडब्ल्यूला एएसविरुद्ध कठोर पावले उचलण्यापासून रोखण्यात आले होते. या अर्जाचे भवितव्य नोंदीवरून स्पष्टपणे दिसत नाही. तथापि, १० जानेवारी, २०२२ च्या खंडित निकाल आणि आदेशात नोंदवलेल्या कारणांमुळे, उच्च न्यायालयाने डब्ल्यूपीसीआर ८८/२०२० ला परवानगी देताना एफ आई आर रद्द केला. एफआयआर रद्द केल्यामुळे, उच्च न्यायालयाने असे

मानले की एफआयआरच्या संबंधात वायएसने डब्ल्यूपीसीआर १५४/२०२० मध्ये मागितलेला दिलासा त्याचे महत्त्व गमावले आहे. तथापि, न्यायालयाने मूळ तक्रारदार आणि तपास अधिकारी जेपी कुजूर यांच्यावर कलम २११, आयपीसी खाली खटला चालवण्याची वायएसची विनंती फेटाळली. डब्ल्यूपीसीआर १५४/२०२०, ला अशा प्रकारे, अंशतः अनुमती दिली. डब्ल्यूपीसीआर २०६/२०२० च्या संबंधात, न्यायालयाने परिच्छेद ७० मध्ये खालील निर्देश दिले आहेत:

"७०. या न्यायालयाने २०२० च्या डब्ल्यूपीसीआर क्रमांक ८८ वर सुनावणी करताना पोलीस स्टेशन-एसीबी/ईओडब्ल्यू, जिल्हा-रायपूर (CG) येथे याचिकाकर्त्या विरुद्ध नोंदवलेला एफआयआर क्रमांक ०९/२०२० आधीच रद्द केला आहे, म्हणून या याचिकेत मागितलेला दिलासा त्याचे महत्त्व गमावले आणि याचिकाकर्ता क्रमांक १ चे बँक खाते क्रमांक ५०१०० २८३३८ ९८६८ २०२० च्या डब्ल्यूपीसीआर क्रमांक ८८ मध्ये एफआयआर रद्द केल्यानंतर निष्क्रिय (sic) होईल, म्हणून, पुढील दिशा देण्याची आवश्यकता नाही.

१५. उच्च न्यायालयाने एफआयआर रद्द केल्यामुळे आणि आम्हाला चुकीच्या निकालाची कायदेशीरता आणि औचित्य तपासण्याचे आवाहन केले जात असल्याने, आम्ही प्रतिस्पर्ध्यांच्या वादांची दखल घेतल्यानंतर एफआयआरच्या भौतिक भागांचा संदर्भ घेण्याचा प्रस्ताव देतो.

१६. राज्य सरकारने प्राधान्य दिलेल्या अपिलांच्या समर्थनार्थ बाजू मांडणारे विद्वान ज्येष्ठ वकील सिब्लल म्हणाले की, उच्च न्यायालयाने प्रथम माहिती अहवाल रद्द करण्यासाठी कायदेशीर मर्यादा ओलांडून एफआयआर रद्द करण्यात कायद्याची घोर चूक केली आहे. सीबीआय आणि ओआरएस मध्ये या न्यायालयाच्या निर्णयावर अवलंबून राहणे. तपनकुमार सिंह १ विरुद्ध त्यांनी असा युक्तिवाद केला की प्रथम माहिती अहवाल हा विश्वकोश नाही ज्याने नोंदवलेल्या गुन्ह्याशी संबंधित सर्व तथ्ये आणि तपशील जाहीर केले पाहिजेत; महत्वाची बाब म्हणजे दिलेल्या माहितीतून दखलपात्र गुन्हा घडल्याचा खुलासा होणे आवश्यक आहे आणि अशा प्रकारे दाखल केलेल्या माहितीमुळे पोलिसांना दखलपात्र गुन्हा घडल्याचा संशय घेण्यास आधार मिळाला पाहिजे. प्रथम माहिती अहवाल दाखल करण्याच्या टप्प्यावर, पोलिस अधिकाऱ्याला दिलेल्या माहितीच्या आधारे दखलपात्र गुन्हा घडल्याचा संशय घ्यावा लागतो आणि दखलपात्र गुन्हा झाला आहे याची खात्री किंवा समाधान १(२००३) ६ एससीसी १७५ असणे आवश्यक नाही. दखलपात्र गुन्हा घडला असावा, या प्राप्त माहितीच्या आधारे संशय घेण्याचे कारण त्याच्याकडे असेल, तर माहितीच्या सत्यतेबद्दल स्वतःचे समाधान करणे आवश्यक नसताना तो माहिती नोंदवून तपास करण्यास बांधील आहे.

१७. श्री. सिब्लल यांच्या म्हणण्यानुसार, संशयाच्या आधारावर प्रथम माहिती अहवाल दाखल केला जाऊ शकतो, तेव्हा सध्याच्या प्रकरणात उच्च न्यायालयाने एफआयआर "संभाव्यतेवर" आधारित असल्याच्या आधारावर रद्द करण्यात कायद्याने चूक केली. उपरोक्त मूलभूत तत्त्वाचे

कौतुक करण्याच्या हेतूने चुकीचा निर्णय घेतल्याची टीका करून, त्यांनी उच्च न्यायालयाने आपल्या मर्यादा ओलांडल्याचा आग्रह धरला.

१८. श्री. सिब्बल यांनी असाही युक्तिवाद केला की सध्याच्या प्रकरणात, 25 फेब्रुवारी 2020 रोजी एफआयआर नोंदवल्यानंतर काही दिवसांनी एएसने एफआयआरला आव्हान दिले आणि उच्च न्यायालयाकडून त्यांच्याविरुद्ध कोणतीही जबरदस्ती पावले उचलली जाऊ नयेत असा आदेश प्राप्त केला. अशा आदेशासह सशस्त्र, ए एस नोटीस जारी करूनही तपासात सामील झाला नाही. चौकशीला स्थगिती देण्याचे कोणतेही आदेश नव्हते. तपास पुढे गेला असता, तरी अटकेची भीती नव्हती. खरोखर, ए एस आणि वाय एस कडे आर्थिक संसाधने आणि मालमत्तेचा समाधानकारक हिशेब देण्यासाठी कागदपत्रे आणि दस्तऐवज असतील आणि त्यांच्याकडे त्यांच्या ज्ञात उत्पन्नाच्या स्त्रोतांपेक्षा विषम मालमत्ता नसेल, तर अशी कागदपत्रे आणि कागदपत्रे असू शकतात. तपास अधिका-यासमोर हजर केले जावे, ज्यामुळे त्याला अमेरिकेने नोंदवलेल्या तक्रारीत काहीही तथ्य नाही हे धरून ठेवता येईल आणि नंतर कायदानुसार विचारात घेण्यासाठी संबंधित न्यायालयासमोर योग्य क्लोजर रिपोर्ट दाखल करता येईल. तथापि, उच्च न्यायालयाने दिलेले प्रतिबंधात्मक आदेश लक्षात घेता तपास अधिकारी तपासाला प्रभावीपणे आणि अर्थपूर्णपणे पुढे जाऊ शकले नाहीत, परिणामी तपास प्रक्रिया ठप्प झाली.

१९. सिब्बल यांनी उत्तर प्रदेश राज्य वि. नरेश आणि इतर २ आणि नीहारिका इन्फ्रास्ट्रक्चर प्रा. लि. वि. महाराष्ट्र राज्य आणि इतर ३, पोलिसांद्वारे तपास सुरू असताना, न्यायालयांनी एफ आई आर मधील आरोपांच्या गुणवत्तेत जाऊ नये या युक्तिवादाच्या समर्थनार्थ; उलट पोलिसांना तपास पूर्ण करण्याची परवानगी दिली पाहिजे. तपासाअंती तपास अधिकाऱ्याला तक्रारीत/प्रथम माहितीच्या अहवालात काही तथ्य आढळले नाही, तर कायदानुसार त्याचा योग्य विचार करण्यासाठी तो संबंधित न्यायालयासमोर क्लोजर रिपोर्ट दाखल करण्यास बांधील आहे;

२०. श्री. सिब्बल, अशा प्रकारे, उच्च न्यायालयाचा चुकीचा निकाल आणि आदेश बाजूला ठेवला जावा आणि एफआयआरच्या तपासाला त्याच्या तार्किक निष्कर्षपर्यंत नेण्याची परवानगी द्यावी अशी प्रार्थना केली.

२१. श्री. संजय हेगडे, इतर अपीलकर्त्यांचे वरिष्ठ वकील, म्हणजे यूएस, यांनी असा युक्तिवाद केला की एफआयआर रद्द करताना उच्च न्यायालयाने स्पष्टपणे चुकीची चाचणी लागू केली. त्यांच्या मते, प्रथमदर्शनी किंवा संभाव्य प्रकरणाची चाचणी केवळ आरोप निश्चित करताना दाखवणे आवश्यक असते; तथापि, प्रथम माहिती अहवालाच्या आधारे तपास पुढे नेण्यासाठी, फक्त हे दाखवणे आवश्यक आहे की तक्रार/प्रथम माहिती अहवालातील सामग्री, जेव्हा दर्शनी मूल्यावर घेतली जाते, तेव्हा तो गुन्हा ठरतो.

२२. श्री. हेगडे यांनी पुढे असा युक्तिवाद केला की उच्च न्यायालयाने एक लघु चाचणी केली आणि निष्कर्ष काढला की एफआयआरमध्ये एएस आणि वायएस विरुद्ध कोणताही गुन्हा दाखल करण्यात आलेला नाही, जी या न्यायालयाने वारंवार नोंदवली आहे, ती चालविली जाऊ शकत नाही. प्रथम माहिती अहवाल रद्द करण्याची कार्यवाही. प्रथम माहिती अहवाल रद्द करण्याच्या प्रार्थनेचा विचार करण्याच्या टप्प्यावर, आरोपीच्या संभाव्य बचावाचा विचार केला जाऊ शकत नाही.

२३. उच्च न्यायालयाने ६ सप्टेंबर ३०२१ रोजी दिलेल्या अंतरिम आदेशाकडे आमचे लक्ष वेधून श्री. हेगडे यांनी असा युक्तिवाद केला की, न्यायालयाला संविधानाच्या अनुच्छेद २२६ नुसार आपल्या अधिकारक्षेत्राचा वापर करून असा प्रयोग करता आला नसता.

२४. सेंट्रल ब्युरो ऑफ इन्व्हेस्टिगेशन आणि एनआर वि. थोमानट हन्नाह विजयालक्ष्मी @ टी. एच. विजयालक्ष्मी आणि इतर ४, मधील या न्यायालयाच्या निर्णयाचा संदर्भ देत श्री. हेगडे यांनी सादर केले की संबंधित उच्च न्यायालयाकडून करण्यात आलेला तत्सम व्यायाम या न्यायालयाने अनुज्ञेय ठरवला होता.

२५. या न्यायालयाचे निर्णय आर.पी. कपूर वि. पंजाब राज्य ५ आणि हरियाणा राज्य वि. भजनलाल आणि ओ.आर.एस. ६ प्रकरणांच्या श्रेणी हायलाइट करण्यासाठी पुढे उद्धृत केले गेले जेथे जन्मजात अधिकार क्षेत्र उच्च न्यायालयांद्वारे कार्यवाही रद्द करण्यासाठी वापरले जाऊ शकते आणि वापरले पाहिजे; तथापि, एएस आणि वायएस यांनी उच्च न्यायालयात सादर

केलेल्या प्रकरणातील तथ्य आणि परिस्थिती लक्षात घेऊन, श्री हेगडे यांनी असा युक्तिवाद केला की न्यायालयाने हस्तक्षेप करण्यास नकार दिला पाहिजे.

२६. श्री. हेगडे पुढे राजेश बजाज विरुद्ध या न्यायालयाच्या निर्णयावर अवलंबून आहेत. राज्य (दिल्लीचे एनसीटी)]^७ तक्रारीत गुन्ह्याचा वास्तविक पाया घातला गेला असेल तर, न्यायालयाने केवळ एक किंवा दोन घटक नसल्याच्या आधारावर तपासाच्या टप्प्यावर फौजदारी कारवाई रद्द करण्याची घाई करू नये असे तपशीलांसह सांगितले. त्यांच्या मते, प्रथम माहिती अहवाल रद्द करणे ही एक पायरी आहे जी ४ (२०२१) एससीसी ऑनलाइन एसी ९२३५ (१९६०)३ एसीआर एस सी आर ३८८ ६ १९९२ पुरवणी आहे. (१) एससीसी ३३५ ७ (१९९९) ३ एससीसी २५९ केवळ अत्यंत दुर्मिळ प्रकरणांमध्ये परवानगी आहे जसे की, तक्रारीतील माहिती अगदी मूलभूत तथ्यांपासून वंचित असणे आवश्यक आहे जे गुन्हा करण्यासाठी पूर्णपणे आवश्यक आहे. एफआयआरमध्ये, सध्याच्या प्रकरणात, तक्रार केलेल्या गुन्ह्यांचे निश्चित तपशील आहेत. याशिवाय, एफआयआर नोंदवण्यापूर्वी केलेल्या प्राथमिक चौकशीत ए एस च्या उत्पन्नाच्या २०% इतकी असमान मालमत्ता उघड झाली आहे; त्यामुळे एफआयआर रद्द करण्याच्या अधिकाराचा वापर करणे योग्य नव्हते.

२७. समारोप करताना, श्री. हेगडे यांनी असे सादर केले की, उच्च न्यायालयाने राज्यघटनेच्या **कलम २२६** मधील अधिकारक्षेत्राच्या वापराच्या सुव्यवस्थित परिच्छेद मीटर्सच्या पलीकडे प्रवास केल्याने, चुकीचा निकाल आणि आदेशाची योग्यता बाजूला ठेवली गेली आहे.

२८. श्री महेश जेठमलानी, ए एस आणि वाय एस साठी उपस्थित असलेले विद्वान वरिष्ठ वकील यांनी अपीलाना विरोध केला. उच्च न्यायालयाच्या बाजूने असलेल्या वादांचा पुनरुच्चार करून, त्यांनी असा युक्तिवाद केला की उच्च न्यायालयाने योग्य निष्कर्ष काढला आहे की एफआयआरचा तपास, ज्यामध्ये एएस किंवा वायएस द्वारे कोणत्याही अदखलपात्र गुन्ह्याचा प्राथमिक खुलासा केला जात नाही, तो दुरुपयोग करण्याशिवाय दुसरे काहीही नाही. कायद्याची प्रक्रिया आणि ए एस आणि वाय एस यांना तपासात सामील होण्यास भाग पाडणे हे अवाजवी आणि अनावश्यक छळ होईल.

२९. एफआयआर नोंदवण्याआधीच्या तथ्यांचा संदर्भ देऊन, श्री जेठमलानी यांनी आम्हाला हे पटवून देण्याचा प्रयत्न केला की छत्तीसगड राज्यात जेव्हापासून राजकीय कारभार बदलला आहे, तेव्हापासून ए एस आणि वाय एस हे नवीन प्रशासनाचे लक्ष्य आहेत. पोलिस यंत्रणेचा गैरवापर करून एएस आणि वायएस यांना खोटे ठरवण्यात कोणतीही कसर सोडली नाही. सुरुवातीला १० मे २०१९ रोजीच्या आदेशाद्वारे वाय एस विरुद्ध विभागीय चौकशी सुरू करण्यात आली होती आणि २१ ऑक्टोबर २०१९ च्या आदेशाद्वारे उच्च न्यायालयाने वाय एस ला अंतरिम संरक्षण दिले होते, त्यानंतर ए एस विरुद्ध प्राथमिक चौकशी सुरू करण्यासाठी पुढील कारवाई करण्यात आली होती आणि ११ नोव्हेंबर २००९ रोजी वाय.एस. याशिवाय, अत्यंत खोडकरपणे, त्याच निष्फळ रेंडर करण्यासाठी डब्ल्यूपीसीआर ८८/२०२० च्या प्रलंबित असताना अचानक एफ आई आर नोंदवण्यात आली.

३०. त्यानंतर श्री. जेठमलानी यांनी असा युक्तिवाद केला होता की एफआयआरचा अगदी बारकाईने अभ्यास केल्याने 'चेक पिरियड' न उघडता येईल, जो बेहिशोबी मालमत्तेच्या बाबतीत अयोग्य आहे. पुढे, एफआयआरने पीसी कायद्याच्या कलम १३ (२) सह वाचलेल्या कलम १३ (१)(ब) अंतर्गत गुन्हा प्रस्थापित करण्याचे मूलभूत घटक उघड केले नाहीत. एफआयआरमध्ये कथित गुंतवणुकीची व्याप्ती आकड्यांमध्ये किंवा टक्केवारीतही उघड केलेली नाही.

३१. टी.एच. विजयलक्ष्मी (उपर उल्लेखित) मधील निर्णयाचा संदर्भ देत, श्री जेठमलानी यांचा प्रयत्न होता की त्या प्रकरणातील तपास यंत्रणेने विषमतेचे प्रमाण सारणीच्या स्वरूपात, रूपये आणि टक्केवारीत, पहिल्यामध्ये निर्धारित/निर्दिष्ट केले होते. त्यात माहिती अहवाल. त्यामुळे उच्च न्यायालयाने ६ सप्टेंबर २०२१ रोजीच्या अंतरिम आदेशाद्वारे राज्याने केस डायरी तसेच टॅब्युलेटेड फॉर्ममधील आकडे सादर करणे आवश्यक असताना कोर्टाने ६ सप्टेंबर २०२१ च्या अंतरिम आदेशाद्वारे उत्पन्न आणि खर्चाचे अवलोकन करणे आवश्यक असताना चूक केली नाही.

३२. श्री. जेठमलानी यांनी पुढे असे आवाहन केले की एफआयआरच्या नोंदणीचे समर्थन करण्यासाठी कोणतीही सामग्री उपलब्ध नाही कारण राज्याने ६ सप्टेंबर २०२१ रोजी उच्च न्यायालयाच्या आदेशाचे पालन करण्यापासून सूट मिळण्यासाठी अर्ज केला होता.

३३. पुढे श्री जेठमलानी यांनी असा युक्तिवाद केला की भविष्यात आणखी काही मालमत्ता शोधण्याच्या निव्वळ अनुमानित शक्यतेवर आधारित प्रथम माहिती अहवाल पूर्णपणे अमान्य आहे. त्यांच्या मते, कायदा व्यवस्थित आहे की केवळ शक्यतेचा उल्लेख केल्याने राज्याच्या एसीबी/ईओडब्ल्यू ला प्रथम माहिती अहवाल दाखल करण्याचा आणि तपास करण्याचा अधिकार मिळणार नाही. जोपर्यंत प्रथम माहिती अहवालात दाखलपात्र गुन्हा उघड होत नाही, तोपर्यंत संभाव्यतेवर आधारित असा अहवाल जादूटोणा आणि परिणामी छळवणुकीचे साधन बनतील, जे संविधानाच्या कलम २१ चे स्पष्ट उल्लंघन असेल. एएस आणि वायएस यांच्यात गुन्हेगारी कट रचल्याचा आकस्मिक आरोप त्यांच्या मूलभूत घटकांबद्दल कुजबुज न होता असाही युक्तिवाद करण्यात आला.

३४. श्री. जेठमलानी पुढे म्हणाले की जरी २००४ ते २०१८ हा चेक कालावधी आहे असे गृहीत धरले तरी हे स्पष्ट आहे की मासेमारीची चौकशी राज्य आणि त्यांचे अधिकारी ए एस आणि वाय एस ला घोटाळा करण्याच्या उद्देशाने करत आहेत.

३५. जेठमलानी पुढे म्हणाले की, २००४ ते २०१८ हा तपासणीचा कालावधी आहे असे गृहीत धरले तरी एएस आणि वायएसला घोटाळे करण्याच्या हेतूने मासेमारी चौकशी करण्याचा राज्य आणि त्यांच्या अधिकाऱ्यांचा हेतू असल्याचे स्पष्ट होते.

३६. उच्च न्यायालयाने 'अस्तित्वात नसलेली कायदेशीर चाचणी' लागू केल्याचा प्रतिवादींचा युक्तिवाद पूर्णपणे दिशाभूल करणारा असल्याचे सांगून खंडन करण्यात आला. एफआयआरने

प्रतिबंधास जबाबदार असलेल्या कोणत्याही गुन्ह्याचा खुलासा केलेला नाही हे निष्कर्ष परत करण्यात उच्च न्यायालय कसे योग्य आहे हे दर्शविण्यासाठी, चुकीच्या निकालातील उतारे संदर्भित केले गेले.

३७. समारोप करताना, श्री. जेठमलानी यांनी असा युक्तिवाद केला की एफआयआर नोंदणीचे समर्थन करण्यासाठी कोणतीही सामग्री नाही आणि 'कायदेशीर खटला' नाही, तो योग्यरित्या रद्द केला गेला आहे आणि चुकीच्या निकालाने बाजूला ठेवला आहे; म्हणून, अपील फेटाळण्यास पात्र आहेत.

३८. हायकोर्टाने चुकीच्या निकालात एफआयआर रद्द करण्याचे कारण म्हणून माला फिड नियुक्त केले नाही. आधी सुनावणी दरम्यान आम्हाला, श्री. जेठमलानी यांनी विद्यमान मुख्यमंत्र्यांना एएसला 'सुपर सीएम' कसे समजले आणि एएस हे राजकीय सूडबुद्धीचे बळी ठरले आहेत, या दोघांमधील गोळीबारात अडकले आहेत, असा संदर्भ देऊन कुरघोडीचे प्रकरण उभे करण्याचा प्रयत्न केला. विद्यमान मुख्यमंत्री आणि माजी मुख्यमंत्री. भजनलाल (उपर उल्लेखित) मधील निर्णयाच्या परिच्छेद १०२ च्या कलम (७) चा संदर्भ देण्यात आला होता, जिथे असे मानले गेले होते की प्रथम माहिती अहवाल उच्च न्यायालयांद्वारे रद्द केला जाऊ शकतो “जेथे गुन्हेगारी कार्यवाही स्पष्टपणे अविश्वासाने उपस्थित आहे आणि/ किंवा जेथे आरोपीवर सूड उगवण्याच्या हेतूने आणि खाजगी आणि वैयक्तिक वैमनस्यमुळे त्याचा तिरस्कार करण्याच्या हेतूने ही कारवाई दुर्भावनापूर्णपणे सुरू केली गेली आहे”.

३९. त्यांच्या प्रतिउत्तरात, श्री. हेगडे यांनी उच्च न्यायालयासमोर दाखल केलेल्या रिट याचिकेत या संदर्भात कोणतीही बाजू मांडलेली नाही आणि म्हणूनच, नवीन खटल्याला याचिका दाखल करण्याची परवानगी दिली जाऊ नये. श्री. जेठमलानी यांची तात्काळ प्रतिक्रिया अशी होती की रिट याचिका अशुद्धतेच्या आरोपांनी भरलेल्या आहेत, जे एफआयआर नोंदणीसाठी तसेच वायएस विरुद्ध विभागीय चौकशीसाठी आधार बनवतात.

४०. निकाल राखून ठेवण्यापूर्वी, आम्ही श्री जेठमलानी यांना एका आठवड्याच्या आत युक्तिवादाच्या छोट्या लिखित नोड्ससह काही इतर संबंधित कागदपत्रे दाखल करण्याची परवानगी दिली होती जी उच्च न्यायालय किंवा या न्यायालयासमोरील याचिकांचा भाग नसतानाही ते दाखल करू इच्छित होते.

४१. आर/१ए ते आर/१के असे परिशिष्ट म्हणून चिन्हांकित केलेल्या दस्तऐवजांसह लिखित नोड्चा विचार करण्यात आला आहे.

४२. लिखित नोड्च्या भाग 1 मध्ये, केंद्रीय अन्वेषण ब्यूरोच्या परिपत्रक क्रमांक २९/२०२० चा संदर्भ देण्यात आला आहे (त्यानंतर 'सीबीआय', थोडक्यात) बेहिशोबी मालमत्तेच्या प्रकरणांमध्ये प्रथम माहिती अहवाल नोंदवण्याची पद्धत प्रदान करते आणि तपास चालवण्यासाठी. युक्तिवाद असा आहे की एफ आई आर, सध्याच्या प्रकरणात, सीबीआय ने परिपत्रक क्रमांक २९/२०२० मध्ये घालून दिलेल्या मार्गदर्शक तत्वांचे पालन करत नाही (यापुढे 'CBI परिपत्रक', थोडक्यात). भाग II या वादाच्या आसपास केंद्रित आहे की एफ आई आर

मध्ये तथ्य म्हणून शैलीबद्ध केलेली अनेक विधाने आहेत, जी राज्याच्या एसीबी/ईओडब्ल्यू च्या माहितीनुसार खोटी होती. तिसरा आणि शेवटचा भाग एफआयआरमधील “बनावट आणि फेरफार” याला समर्पित आहे जे पूर्वीच्या सरकारमध्ये मुख्यमंत्र्यांचे प्रधान सचिव असलेल्या 'एएस' विरुद्ध राजकीय सूडबुद्धीचे परिणाम होते.

४३. २० जानेवारी २०२३ रोजी निकाल राखून ठेवल्याच्या एका आठवड्यापेक्षा थोडा जास्त वेळ आम्ही रेकॉर्डवर ठेवला पाहिजे, तंतोतंत, श्री विकास सिंग, विद्वान वरिष्ठ वकील यांनी फौजदारी अपीलांचा उल्लेख केला आणि जमिनीवर निकाल राखून ठेवलेल्या आदेशाची आठवण ठेवण्याची प्रार्थना केली. निर्देशांसाठी अर्ज ए एस आणि वाय एस द्वारे दाखल करण्याच्या प्रक्रियेत होता आणि या अपीलांवर निकाल देण्यापूर्वी त्याचा विचार केला गेला पाहिजे. आम्ही योग्य वेळी विचारात घेतल्याबद्दल अर्ज दाखल करण्याची तोंडी परवानगी दिली.

४४. २० जानेवारी २०२३ रोजी दाखल करण्यात आलेला अर्ज, छत्तीसगड सरकारच्या महत्त्वाच्या अधिकाऱ्यांमध्ये कथितपणे देवाणघेवाण झालेल्या काही वृत्तपत्रीय अहवाल आणि व्हॉट्सएप संदेश/चॅटचा संदर्भ देते आणि त्यावर आधारित असा वाद आहे की तेथे निर्णायक सामग्री आहे. सध्याच्या मुख्यमंत्र्यांच्या सांगण्यावरून, श्री अनिल तुटेजा आणि राज्यातील इतर उच्चपदस्थ सार्वजनिक अधिकाऱ्यांच्या सांगण्यावरून एएस आणि वायएस विरुद्ध एफआयआर नोंदवण्यात आला आहे, हे सार्वजनिक डोमेनमध्ये स्थापित केले आहे. अशा अर्जाद्वारे रेकॉर्डवर आणलेली सामग्री एएस आणि वायएसच्या प्रतिष्ठेला कलंकित

करण्यासाठी, एफआयआर नोंदवण्यामागे राजकीय सूडबुद्धी हेच खरे कारण असल्याचा निष्कर्ष काढण्यासाठी पुरेसा असल्याने, सध्याच्या कार्यवाहीचा निपटारा करण्यासाठी या न्यायालयाने सर्व पुरावे मागवले पाहिजेत, असे आवाहन करण्यात आले आहे. अशा अनुप्रयोगात खालील प्रार्थना आहेत:

"प्रार्थना वर नमूद केलेल्या वस्तुस्थिती आणि परिस्थितीत, हे माननीय न्यायालय कृपापूर्वक प्रसन्न होईल:

अ) १८.०१.२०२३ च्या वृत्त अहवालातून समोर आल्याप्रमाणे नवीन तथ्ये आणि सामग्री रेकॉर्ड करण्यासाठी थेट ("छत्तीसगढ फाइल्स: डॉक्स, चॅट्ट हे दर्शविते की मुख्य आरोपी स्वतः एनएएन घोटाळ्याचा तपास कसा 'व्यवस्थापित' करत होता, बघेल ने हिटलिस्ट जारी केली 'रमन सिंग, इतरांना अडकवण्यासाठी') वेब न्यूज पोर्टल www.opindia.com मध्ये आणि सध्याच्या प्रकरणात थेट पुढील सुनावणी; आणि/किंवा

ब) अंमलबजावणी संचालनालयाकडून प्रतिसादक क्रमांक १ आणि ४ ला अडकवण्याच्या कटाशी संबंधित 'व्हॉट्सअप' चॅट्टशी संबंधित रेकॉर्ड मागविण्याचा निर्देश; आणि/किंवा

क) ११.१०.२०१९ रोजी प्रतिवादी क्रमांक २ द्वारे केलेल्या तक्रारीच्या संदर्भात याचिकाकर्त्या-राज्याच्या एसीबी/ईओडब्ल्यू द्वारे २०१९ च्या ३५ क्रमांकाच्या प्राथमिक चौकशीच्या नोंदी मागवण्याचे थेट; आणि/किंवा

ड) सध्याची विशेष रजा याचिका २०२१ च्या डब्लू पी (सी आर एल) क्रमांक ५०६ सह 'अंमलबजावणी संचालनालय वि. अनिल तुटेजा आणि इतर' शीर्षकाने टॅग करण्यासाठी थेट. या माननीय न्यायालयासमोर प्रलंबित; आणि/किंवा ई) सध्याच्या प्रकरणातील तथ्ये आणि परिस्थितीत या माननीय न्यायालयाने योग्य आणि योग्य वाटेल असे इतर किंवा पुढील आदेश (ने) पास करणे.

४५. आम्ही पक्षांचे ऐकले आहे, रेकॉर्डवरील सामग्रीचा अभ्यास केला आहे आणि बारमध्ये उद्धृत केलेल्या निर्णयांचा विचार केला आहे.

४६. उच्च न्यायालयाने, एफआयआरचे अवलोकन केल्यावर आणि पक्षकारांनी केलेले युक्तिवाद तसेच बारमध्ये उद्धृत केलेल्या निर्णयांचा विचार केल्यावर, इतर गोष्टींबरोबरच, खालीलप्रमाणे, अस्पष्ट निकालात नोंदवले गेले: -

"४९. एफआयआरच्या उघड निरीक्षणातून, विषम उत्पन्नाचा आरोप आहे की नाही, हे तपासणे या न्यायालयासाठी हितावह आहे की एफआयआरमधील मजकुराच्या उघड निरीक्षणावरून, गुन्हा केला गेला आहे की नाही हे तपासणे, त्यानंतरच या न्यायालयाद्वारे एफआयआर रद्द केला जाऊ शकतो. त्यामुळे प्रथमदर्शनी प्रकरण बाहेर येते की नाही, हे पाहावे लागेल. या न्यायालयाने पूर्वीच्या परिच्छेदांमध्ये एफआयआरचे विस्तृतपणे उद्धृत केले आहे, जे स्पष्टपणे दाखवते की एफआयआर असमान उत्पन्नाच्या संदर्भात संभाव्यतेवर आधारित

आहे. असमान उत्पन्नाच्या प्रमाणाबाबत एफआयआर मौन आहे, जे अधिनियम, १९८८ चे कलम १३(१)(ब) , १३(२) अंतर्गत गुन्ह्यासाठी कोणत्याही व्यक्तीला गोवण्यामध्ये कोणत्याही व्यक्तीला गुंतवण्याचे प्रमुख घटक आहेत.***

५६. एफआयआरमध्ये पुढे म्हटले आहे की याचिकाकर्ता आणि त्याच्या पत्नीच्या नावावर विविध मालमत्ता असण्याची शक्यता आहे. एफआयआरमध्ये पुढे म्हटले आहे की याचिकाकर्त्याने स्वतःची पत्नी आणि इतर आश्रित कुटुंबातील सदस्यांसाठी स्वतःची गुंतवणूक केली असण्याची वाजवी शक्यता आहे आणि असेही म्हटले आहे की त्याच्या पत्नीच्या बँक खात्यात मोठी रक्कम जमा केली जात आहे. एफ आई आर कुठेही निश्चित तथ्ये आणि आकडेवारीसह कोणत्याही गुन्ह्याचा खुलासा करत नाही. एफआयआर संभाव्यतेवर आधारित आहे.

अधिनियम, १९८८ नुसार, कलम १३ सह वाचलेल्या कलम १३ (१)(ब) अंतर्गत प्रथमदर्शनी गुन्हा प्रस्थापित करणे फिर्यादीसाठी आहे (२) अधिनियम, १९८८ च्या एफआयआरमध्ये प्रतिबिंबित करून सरकारी कर्मचाऱ्याच्या विरोधात, जे खटला चालवण्याची सुरुवात आहे, तरच, एफआयआरमध्ये नमूद केल्यानुसार गुन्ह्याचा तपास करण्यासाठी खटला सुरू केला जाऊ शकतो. एफआयआरमध्ये कोणताही विशिष्ट आरोप नसताना, केवळ संभाव्यतेवर, याचिकाकर्त्यावर कारवाई केली जाऊ शकत नाही. उचित शर्मा याने केलेल्या तक्रारीच्या आधारे एफआयआर दाखल करण्यात आला आहे. एफआयआरमध्ये आरोप आहे की याचिकाकर्त्याने छत्तीसगड सरकारमध्ये नोकरी करत असताना आपली बेहिशोबी मालमत्ता उघड

होईल या भीतीने एकही एपीआर दाखल केला नाही. हे भारत सरकार आणि छत्तीसगड नागरी सेवा (आचार) नियम, १९६५ च्या सर्व आचार नियमांचे गंभीरपणे उल्लंघन करू शकते, विभागाकडे एपीआर सादर न केल्याबद्दल कलम १३(१)(ब) अधिनियम, १९८८ च्या कलम १३ (२) सह वाचले . एफआयआर ही वस्तुस्थिती उघड करत नाही की २००४ ते २०१८ या कालावधीत याचिकाकर्त्याने किती असमान उत्पन्न मिळवले हे सरकारकडे एपीआर जाहीर केले नाही.”

४७. हायकोर्टाने अस्पष्ट निर्णय आणि आदेशात काय धारण केले आहे यापुरते मर्यादित, निर्णयासाठी उद्भवणारा छोटा प्रश्न हा आहे की उच्च न्यायालयाने एफआयआरमध्ये हस्तक्षेप करणे न्याय्य होते का.

४८. जेठमलानी यांनी उपस्थित केलेली दुर्भावनापूर्ण याचिका आणि एएस आणि वायएस यांच्यावतीने दाखल केलेल्या निर्देशांसाठी दाखल केलेल्या अर्जातील मजकूर लक्षात घेता आम्हाला ज्या अतिरिक्त प्रश्नाचे उत्तर देण्याचे आवाहन करण्यात आले आहे, ते म्हणजे, न्यायालय घटनेच्या कलम २२६ किंवा फौजदारी प्रक्रिया संहितेच्या कलम ४८२ (त्यानंतर 'सीआरपीसी') अंतर्गत अधिकारांचा वापर करेल की नाही आणि किती प्रमाणात करेल, थोडक्यात) भजनलाल (सुप्रा) मधील निर्णयाच्या परिच्छेद १०२ च्या खंड (७) मध्ये काय नमूद केले आहे हे लक्षात घेता पोलिस एखाद्या सरकारी कर्मचाऱ्याविरुद्ध तपास सुरू करताना पीसी कायद्याच्या कलम १३ अन्वये दाखल केलेला प्राथमिक माहिती अहवाल रद्द करणे योग्य ठरेल.

४९. वरील दोन प्रश्नांची उत्तरे मिळवून देणाऱ्या, एका धोकादायक आणि अस्वस्थ प्रवृत्तीची नोंद घेऊन आम्ही आमच्या चर्चेला सुरुवात करतो, ज्यामुळे आम्हाला अंतहीन त्रास होतो. संपत्तीचे समान वाटप करण्यासाठी प्रयत्नशील राहून भारतीय जनतेला सामाजिक न्याय मिळवून देण्याचे राज्यघटनेचे अग्रलेख असले तरी ते अद्याप दूरचे स्वप्न आहे. मुख्य नसल्यास, या क्षेत्रातील प्रगती साध्य करण्यासाठी सर्वात प्रमुख अडथळे म्हणजे निःसंशयपणे 'भ्रष्टाचार'. भ्रष्टाचार ही एक अस्वस्थता आहे, ज्याची उपस्थिती जीवनाच्या प्रत्येक क्षेत्रात पसरलेली आहे. हे आता केवळ शासनाच्या कार्यक्षेत्रापुरते मर्यादित राहिलेले नाही; खेदाने जबाबदार नागरिक सांगतात एखाद्याच्या जीवनाचा मार्ग बनला आहे. खरे तर ही संपूर्ण समाजासाठी लाजिरवाणी बाब आहे की एकीकडे आपल्या राज्यघटनेच्या जनकांच्या मनात असलेल्या उदात्त आदर्शांचा सातत्याने पाठपुरावा करण्यात सातत्याने घट होत आहेच, शिवाय समाजातील नैतिक मूल्यांचाही झपाट्याने ऱ्हास होत आहे. दुसरीकडे वाढ. भ्रष्टाचाराचे मूळ शोधण्यासाठी फारशा चर्चेची गरज नाही. हिंदू धर्मात सात पापांपैकी एक मानला जाणारा 'लोभ' त्याच्या प्रभावाने प्रबळ झाला आहे. किंबहुना, संपत्तीच्या अतृप्त लोभामुळे भ्रष्टाचाराला कर्करोगासारखा विकास होण्यास मदत झाली आहे. कायद्याची अंमलबजावणी करणाऱ्यांना फसवण्यात भ्रष्टाचारी यशस्वी झाले, तर त्यांच्या यशामुळे पकडले जाण्याची भीतीही नाहीशी होते. नियम आणि कायदे हे नम्र माणसांसाठी आहेत आणि त्यांच्यासाठी नाहीत अशा आवेशात ते असतात. त्यांच्यासाठी पकडणे हे पाप आहे. थोडे आश्चर्य, घोटाळ्यांचा उद्रेक सामान्यपणे लक्षात येतो. याहून त्रासदायक बाब म्हणजे पुढील तपास/चौकशी. बहुतेकदा, हे फसलेले असतात आणि घोटाळ्यांपेक्षा मोठ्या घोटाळ्यांचे प्रमाण गृहीत धरतात. मात्र, ही स्थिती कायम

राहू द्यायची का? भ्रष्ट लोकसेवकांचा माग काढणे आणि त्यांना योग्य ती शिक्षा करणे हा सरकारचा आदेश आहे पीसी कायदा . "आम्ही लोक", आमची राज्यघटना स्वीकारल्यानंतर, घटनात्मक आचारसंहिता आणि मूल्यांच्या अनुषंगाने विश्वास आणि जबाबदारीच्या पदांवर विराजमान झालेल्या लोकांकडून खूप उच्च दर्जाची अपेक्षा केली होती. खेदाने, ते शक्य झाले नाही कारण, इतर गोष्टींबरोबरच, अ 'जनसेवेसाठी' सार्वजनिक सेवेत सामील झालेल्या व्यक्तींच्या छोट्या वर्गाने खाजगी हित इतर कोणत्याही गोष्टींपेक्षा वर ठेवलेले दिसते आणि प्रक्रियेत, राष्ट्राच्या खर्चावर त्यांच्या ज्ञात उत्पन्नाच्या स्त्रोतांच्या प्रमाणात नसलेली संपत्ती जमा केली. भ्रष्टाचाराचा कर्करोग वाढण्यापासून आणि विकसित होण्यापासून रोखण्यासाठी एक योग्य कायदा अस्तित्वात असला तरी, ज्यासाठी जास्तीत जास्त दहा वर्षांच्या कारावासाची शिक्षेची तरतूद आहे, त्याला पुरेशा प्रमाणात आळा घालणे, कमी करणे, हे केवळ मायावीच नाही तर सध्याच्या काळात अकल्पनीय आहे. वेळा परीकथांप्रमाणे कोणतीही जादूची कांडी अस्तित्वात नसल्यामुळे, ज्याचा स्वैश लोभ पुसून टाकू शकतो, संवैधानिक न्यायालयांचे कर्तव्य आहे की त्यांनी भ्रष्टाचाराबाबत शून्य सहिष्णुता दाखवावी आणि गुन्हेगारांच्या विरोधात कठोरपणे उतरावे आणि त्याचवेळी त्या निष्पाप लोकसेवकांना वाचवावे, जे दुर्दैवाने संशयास्पद वर्तन करणाऱ्या लोकांच्या कचाट्यात सापडतात. पडद्यामागे गुप्त हेतूने आणि/किंवा निहित स्वार्थ साध्य करण्यासाठी. हे काम कठीण आहे यात शंका नाही पण भुसातून धान्य चाळून ते साध्य करण्यासाठी सर्वतोपरी प्रयत्न केले पाहिजेत. भविष्यातील चांगल्या काळाच्या उत्कट आशेने आम्ही चर्चा येथे सोडतो. हे कष्टदायक आहे परंतु भुसातून

धान्य चाळून ते साध्य करण्यासाठी सर्वतोपरी प्रयत्न केले पाहिजेत. भविष्यातील चांगल्या काळाच्या उत्कट आशेने आम्ही चर्चा येथे सोडतो.

५०. जोपर्यंत वादाच्या गुणवत्तेचा संबंध आहे, आम्ही पीसी कायद्याच्या संबंधित तरतुदींचे वाचन करून सुरुवात करणे आवश्यक आहे . "लोकसेवक" ची व्याख्या कलम २(सी) मध्ये केली आहे. ए एस आणि वाय एस अशा अर्थाच्या आतच समजले जाते यात वाद नाही . कलम १३(१) पी सी कायदा "गुन्हेगारी गैरवर्तन" ची व्याख्या करतो. एखाद्या सार्वजनिक सेवकाने गुन्हेगारी गैरवर्तणुकीचा गुन्हा केला असे म्हटले जाते जर (अ) त्याने अप्रामाणिकपणे किंवा फसवेगिरीने गैरवापर केला किंवा अन्यथा त्याच्या स्वतःच्या वापरासाठी त्याला किंवा सार्वजनिक सेवक म्हणून त्याच्या ताब्यात असलेल्या कोणत्याही मालमत्तेचे रूपांतर केले किंवा इतर कोणत्याही व्यक्तीस तसे करण्याची परवानगी दिली. करतो, किंवा (ब) तो त्याच्या पदाच्या कालावधीत जाणूनबुजून स्वतःला बेकायदेशीरपणे समृद्ध करतो. अशा प्रकारे, सार्वजनिक सेवकाने त्याच्या पदाच्या कालावधीत बेकायदेशीरपणे हेतुपुरस्सर समृद्धी करणे हा एक गुन्हेगारी गैरवर्तन आहे. कलम १३(१) मध्ये दोन स्पष्टीकरण आहेत . पहिल्या स्पष्टीकरणात असे समजले जाते की एखाद्या व्यक्तीने जाणूनबुजून स्वतःला बेकायदेशीररीत्या समृद्ध केले आहे असे गृहीत धरले जाईल जर ती किंवा त्याच्या वतीने कोणतीही व्यक्ती, त्याच्या पदाच्या कालावधीत कोणत्याही वेळी, आर्थिक संसाधने किंवा मालमत्ता ताब्यात असेल किंवा असेल. त्याच्या ज्ञात उत्पन्नाच्या स्त्रोतांपेक्षा विषम ज्याचा सार्वजनिक सेवक समाधानकारकपणे हिशेब देऊ शकत नाही. इतर स्पष्टीकरण "उत्पन्नाचे ज्ञात स्त्रोत"

परिभाषित करते याचा अर्थ कोणत्याही कायदेशीर स्त्रोतांकडून मिळालेले उत्पन्न. ही तरतूद आकर्षित करण्यासाठी, ज्या अधिकाऱ्यावर कारवाई करायची आहे तो लोकसेवक असणे आवश्यक आहे. त्याच्या कार्यालयाच्या कालावधीत कोणत्याही वेळी तो स्वतः किंवा त्याच्या वतीने कोणत्याही व्यक्तीच्या ताब्यात असल्याचे आढळले पाहिजे, आर्थिक संसाधने किंवा त्याच्या ज्ञात मालमत्तेपेक्षा अप्रमाणित मालमत्ता उत्पन्नाचे स्रोत. जर तो त्याचे समाधानकारक हिशेब देऊ शकला नाही, तर त्याच्याविरुद्ध फौजदारी गैरवर्तणूक केल्याबद्दल कार्यवाही केली जाईल आणि उप-कलम (२) मध्ये प्रदान केल्याप्रमाणे, अशा कालावधीसाठी आरोप सिद्ध झाल्यास त्याला योग्य शिक्षा आणि दंड ठोठावला जाईल. निःसंशयपणे, हा एक अनुमानित शोध आहे परंतु तो शोध तीन तथ्यांवर आधारित आहे, उदा. (i) सार्वजनिक सेवक असल्याने, (ii) त्याच्या पदाच्या कालावधीत कोणत्याही वेळी, तो स्वतः किंवा त्याच्या वतीने कोणत्याही व्यक्तीद्वारे, आर्थिक संसाधने किंवा त्याच्या ज्ञात उत्पन्नाच्या स्रोतांपेक्षा अप्रमाणित मालमत्ता ताब्यात असेल तर, नंतर (iii) त्याला समाधानकारकपणे हिशेब देण्यास सांगितले जाते. (ii) सिद्ध झाल्यास आणि (iii) घडले नसल्यास फौजदारी गैरवर्तनाचा गुन्हा लोकसेवकाने केला आहे. म्हणून, जर उपकलम (1) अंतर्गत खटला चालवला गेला तर पीसी ऍक्ट चे कलम १३ आणि खटल्यात आरोप सिद्ध झाल्यास संबंधित लोकसेवक उपकलम (2) अन्वये शिक्षेस पात्र आहे.

५१. कोणत्याही सार्वजनिक सेवकाने त्याच्या सेवेच्या कार्यकाळात जाणूनबुजून स्वतःला बेकायदेशीरपणे समृद्ध करणे हे देशाचा कायदा घृणास्पद आहे. अशा लोकसेवकाच्या

मालमत्तेतील वाढ ही घटनात्मकदृष्ट्या अनुज्ञेय वर्तणुकीसारखीच आहे आणि असे वर्तन पीसी कायद्याच्या स्कॅनरच्या कक्षेत आणण्यास जबाबदार आहे. या न्यायालयाच्या घटनापीठाने ललिता कुमारी वि. सरकार यू पी ८ चा, इतर गोष्टींबरोबरच, तर ८ (२०१४) २ एससीसी १ ज्या प्रकरणांमध्ये प्राथमिक चौकशी केली जाणार आहे ती प्रत्येक प्रकरणातील वस्तुस्थिती आणि परिस्थितीवर अवलंबून असते, असे निरीक्षण करताना, प्रथम माहिती अहवालाच्या नोंदणीपूर्वी प्राथमिक चौकशी केली जाऊ शकते आणि त्यात 'भ्रष्टाचाराची प्रकरणे' समाविष्ट केली जाऊ शकतात अशी प्रकरणे (जरी संपूर्णपणे नसली तरी) वर्गीकृत केली जातात. ' अशा श्रेणीत. बेहिशोबी मालमत्तेच्या संपादनाच्या तक्रारीसाठी प्राथमिक चौकशी किंवा चौकशी अपरिहार्य ठरते, केवळ आरोपी लोकसेवकाच्या हिताचे रक्षण करण्यासाठी, जर अशी तक्रार काही द्वेषाने दाखल केली गेली असेल तर, परंतु असमान मालमत्तेच्या प्रमाणाचे योग्य मूल्यांकन करण्यासाठी देखील अपरिहार्य ठरते. या तक्रारीत काही तथ्य असावे का?

५२. विचाराधीन प्रकारच्या प्रकरणाबाबत, विशेषतः जेव्हा यूएसच्या तक्रारीच्या प्राथमिक चौकशीच्या अनुषंगाने एफआयआर नोंदविला गेला आहे आणि तो त्याच्या सुरुवातीच्या टप्प्यावर आहे, तेव्हा तपासादरम्यान हे साहित्य असणे आवश्यक आहे. संबंधित लोकसेवकाच्या उत्पन्नाच्या ज्ञात स्त्रोतांच्या तुलनेत आर्थिक संसाधनांचा ताबा किंवा मालमत्तेचे संपादन किंवा मालमत्तेचे संपादन करणे अशा आवश्यक पुराव्याच्या आधारावर गोळा केलेले आणि त्यावर आधारित, सी आर पी सी चे कलम १७३(२), घातला जाऊ शकतो. प्राथमिक चौकशी करण्याच्या टप्प्यावर, तपास अधिकारांचा वापर करण्यास प्रतिबंध

केला जात आहे, अशा चौकशीचा हेतू आहे की मत तयार करण्याची प्रक्रिया सुलभ करणे प्रथम माहिती अहवालाची नोंदणी करणे आवश्यक आहे का. त्याच्या नियोक्त्याच्या अधिपत्याखालील त्याच्या कार्यालयाच्या कार्यकाळात, सार्वजनिक सेवकाला आर्थिक संसाधने किंवा त्याच्या ज्ञात उत्पन्नाच्या स्रोतांपेक्षा अप्रमाणित मालमत्ता असल्याचा संशयही आला नसावा. अशी मालमत्ता किंवा संसाधने त्याच्या वतीने कोणाच्या तरी मार्फत ठेवली गेली असतील. अशा परिस्थितीत, सरकार - नियोक्त्यासाठी - त्याच्या वैयक्तिक स्वभावामुळे आणि सरकारी पातळीवरील नेहमीच्या आळशीपणामुळे किंवा बेकायदेशीरपणे मिळवलेल्या संसाधनांशी किंवा मालमत्तेशी अधिकाऱ्याला जोडणे हे खरोखरच अवघड काम आहे. भ्रष्ट लोकसेवकांना बाहेर काढण्यासाठी, सरकारने या संदर्भात आवश्यक साहित्य गोळा करण्यासाठी आणि एकत्रित करण्यासाठी प्रामाणिक आणि समर्पित कर्मचारी नियुक्त केले पाहिजेत. कोणताही हस्तक्षेप नसल्यास, सी आर च्या संदर्भात पुढील तपास होण्याची शक्यता आहे. पी सी , तपास अधिकाऱ्याला सार्वजनिक सेवक आणि वादात असलेली मालमत्ता किंवा आर्थिक संसाधने यांच्यातील आवश्यक संबंध प्रस्थापित करणारे संपूर्ण पुरावे गोळा करण्यास आणि एकत्र करण्यास सक्षम करू शकतात. परिस्थितीच्या साखळीतील कोणताही दुवा तोडणे संपूर्ण कार्यासाठी घातक ठरू शकते, काळजी आणि कौशल्य यांच्याशी तडजोड केली जाऊ नये हे अत्यंत आवश्यक आहे.

५३. पीसी अॅक्टच्या कलम १३ आणि वरील तत्त्वांच्या प्रकाशात आम्हाला एफआयआर आणि पूर्वीची तक्रार वाचणे आवश्यक आहे की एएस आणि वायएस, वायएस, त्याच्या बायकोच्या विरुद्ध कोणताही दखलपात्र गुन्हा केला गेला आहे की नाही.

५४. यूएसने मुख्यमंत्र्यांकडे नोंदवलेल्या तक्रारीत विशेषतः असा आरोप करण्यात आला आहे की जरी एएस अत्यंत नम्र पार्श्वभूमीतून आलेला असला तरी, आयआरएसमध्ये सामील होताना त्याच्या वार्षिक मालमत्ता परताव्यावरून स्पष्ट होते, “त्याने पेक्षा जास्त असमान संपत्ती जमा केली आहे. २५०० कोटी त्याच्या कायदेशीर उत्पन्नाच्या स्रोतांच्या विरुद्ध”. कोणीही याला एक मोठा दावा म्हणून पाहू शकतो, जो पूर्णपणे अप्रमाणित आहे. तथापि, प्राथमिक चौकशीच्या खुलाशांमुळे एफआयआरची नोंदणी झाली आणि त्याचा काही भाग तयार झाला म्हणून ते रद्द केले जाऊ शकत नाही. जरी हे खरे असले तरी खटला उभारणे हे खटला उभारण्यासाठी ए एस ने एक लोकसेवक म्हणून अशी संपत्ती किंवा अगदी कमी किमतीची संपत्ती जमा केली जी त्याच्या ज्ञात उत्पन्नाच्या स्रोतांशी विषम आहे आणि त्याच्यासाठी, ज्याचा हिशेब समाधानकारकपणे करता आला नाही.

५५. पुढे जाताना, एफआयआरच्या अभ्यासावर असे आढळून आले की, जरी विशेष उल्लेख नसला तरी, २००४ ते २०१८ हा "चेक कालावधी" आहे ज्या दरम्यान ए एस आणि वाय एस यांनी त्यांच्या ज्ञात उत्पन्नाच्या स्रोतांपेक्षा अप्रमाणित मालमत्ता संपादन केली आहे. काही मोजके आहेत ए एस आणि वाय एस दोघांना पगार, व्याज आणि विकल्या गेलेल्या मालमत्तेचे मूल्य यासाठी मिळालेल्या पैशांचे प्रमाण सादर करणे. ए एस आणि वाय एस ने

वेगवेगळ्या ठिकाणी "किंमत" च्या तपशिलांसह अधिग्रहित केलेल्या स्थावर मालमत्तेचे तपशील देखील त्यात नमूद केलेले आढळतात. त्यानंतर या मालमत्तेव्यतिरिक्त एएस आणि वायएसच्या नावावर देशातील इतर ठिकाणी अन्य मालमत्ता असण्याची शक्यता असल्याचे नमूद करण्यात आले आहे. ए एस ने परदेशात केलेल्या संभाव्य गुंतवणुकीचे संदर्भ देखील आहेत, एकतर त्याच्या स्वतःच्या नावाने किंवा त्याच्या पत्नीच्या आणि आश्रित सदस्यांच्या नावे. वाय एस च्या बँक खात्यात नियमितपणे लाखोंमध्ये पैसे जमा करणे हे मोठ्या रकमेच्या गुंतवणुकीतून मोबदल्याची पावती (नफा) असल्याचा संशय आहे. एफआयआरमधून असेही उघड झाले आहे की एप्रिलमध्ये रु.१,०१,८३८६९.००, २०१३ ते जुलै, २०१६ आणि रु.७५,५५,०५८.०० ऑक्टोबर, २०१८ ते नोव्हेंबर, २०१९ दरम्यान कारगिल इंडिया प्रा. लि. आणि कोर्टेसन कन्सल्टिंग प्रायव्हेट लिमिटेड, अनुक्रमे, वाय एस च्या बँक खात्यात आणि अशा प्रकारचे आर्थिक व्यवहार ज्यामध्ये प्रथमदर्शनी मोठ्या रकमेचा समावेश होता, ज्यात सूक्ष्म छाननी आवश्यक असल्याचे दिसून आले. हे, 'मेमोरियल फाउंडेशन'चे प्रवर्तक म्हणून ए एस आणि फर्मचे भागीदार म्हणून वाय एस च्या सहभागाशी संबंधित काही इतर प्रकटीकरणांसह, खालील सामग्री प्रकट करतात:

“***उत्पन्नापेक्षा जास्त मालमत्तेच्या माहितीनुसार, चौकशीत प्राप्त झालेल्या, दखलपात्र कमिशन गुन्हा प्रथमदर्शनी दिसून येतो. हे लक्षात घेऊन तपास करणे आवश्यक आहे जेणेकरून उपरोक्त मालमत्तेव्यतिरिक्त जंगम आणि स्थावर मालमत्तेची माहिती मिळू शकेल. केवळ शेअर्स, वाहने आणि दागिनेच नाही तर

नातेवाइकांच्या नावे असलेल्या बेनामी संपत्तीबाबतही माहिती मिळण्याची शक्यता आहे. गैर-अर्जदार अमन सिंग आणि यास्मिन सिंग यांना सार्वजनिक सेवक म्हणून वर्ष २०१४ ते डिसेंबर २०१८ या कालावधीत कायदेशीररित्या मिळालेले उत्पन्न रु. ३,३३,७१,२९०, त्या तुलनेत, असे आढळून आले की, गैर-अर्जदार अमन सिंग यांनी या कालावधीत त्यांच्या नावावर आणि त्यांच्या पत्नीच्या आणि आश्रित सदस्यांच्या नावावर अत्यंत विषम खर्च केला आहे, सुधारित कायदा, २०१८ आणि भारतीय दंड संहितेच्या कलम १२० (ब) द्वारे सुधारित भ्रष्टाचार प्रतिबंधक कायदा, १९८८ चे कलम १३ (१) बी, १३ (२).

५६. हे खरे आहे की एफआयआरचा मसुदा अधिक चांगल्या प्रकारे तयार करता आला असता. प्रथम माहिती अहवाल हा दीर्घकाळ काढलेल्या तपास प्रक्रियेचा प्रारंभ बिंदू असल्याने आणि अशा अहवालाचा अयोग्य मसुदा तयार केल्याचा गैरफायदा घेऊन आरोपी अशा तपासात अडथळा आणू शकतो, हे असे क्षेत्र आहे जिथे प्रतिबंध करण्यासाठी अधिक काळजी आणि कौशल्याची आवश्यकता आहे. अनेक गोष्टी. तथापि, या प्रकरणात एफआयआरच्या अयोग्य मसुद्यावर काहीही महत्त्वपूर्ण वळण होत नाही कारण ते ए एस आणि वाय एस द्वारे केलेल्या दखलपात्र गुन्ह्याचे प्रकरण बनवते. खर्च, जर अंकगणितीय त्रुटींमुळे किंवा ए एस आणि वाय एस च्या मालकीच्या नसलेल्या गुणधर्मांच्या चुकीच्या वर्णनामुळे काही चुकीची गणना झाली असेल, तर ते तपासात सामील होताना ते दाखवण्यास मोकळे होते/आहेत. मालमत्ता/मालमत्ता आणि तसेच त्यांच्याकडून 'गुन्हेगारी गैरवर्तन' ची कोणतीही कृती केलेली

नाही. तथापि, त्यांनी एफआयआरला आव्हान देणे निवडले या विशिष्ट कारणास्तव की त्यांनी दखलपात्र गुन्हा उघड केला नाही.

५७. आमच्या एफआयआरच्या वाचनाच्या आधारे, उच्च न्यायालयाने ते रद्द केलेल्या कारणांची आम्ही प्रशंसा करू शकत नाही. उच्च न्यायालयाचे असे मत होते की (i) एफआयआर स्पष्टपणे दाखवते की तेच "असमनुपातिक उत्पन्नाच्या संदर्भात संभाव्यतेवर आधारित आहे", (ii) एफआयआर "विषम उत्पन्नाच्या प्रमाणात शांत आहे, जे अधिनियम, १९८८ च्या कलम १३(१)(ब), १३ (२) अन्वये गुन्हासाठी कोणत्याही व्यक्तीला गुंतवण्यात कोणत्याही व्यक्तीला गुंतवून ठेवण्याचे प्रमुख घटक, (iii) हे "मूलभूत घटक" च्या अगदी निरीक्षणातून प्रतिबिंबित होत नाहीत एफआयआर", (iv) "एफआयआर कोणत्याही गुन्हाचे निश्चित तथ्ये आणि आकडेवारीसह उघड करत नाही" आणि (v) "कलम १३(१)(ब) अंतर्गत गुन्हा, अधिनियम, १९८८ चे १३ (२) बनवलेले नाही".

५८. एफआयआरला आव्हान देण्याचा निर्णय घेताना, उच्च न्यायालयाने - नकळतपणे, आम्ही गृहित धरतो - फौजदारी कारवाई रद्द करण्याचा अधिकार अत्यंत संयमाने वापरला जावा या प्रभावासाठी भजनलाल (उपर उल्लेखित) मधील सावधगिरीची नोंद लक्षात घेतली नाही. आणि सावधगिरीने आणि तेही दुर्मिळ प्रकरणांमध्ये; शिवाय, एफआयआर किंवा तक्रारीमध्ये केलेल्या आरोपांची विश्वासाहता किंवा सत्यता किंवा अन्यथा चौकशी सुरू करणे न्यायालय न्याय्य ठरणार नाही ; आणि हे देखील की, असाधारण किंवा अंतर्निहित शक्ती न्यायालयाला त्याच्या लहरी किंवा मर्जीनुसार वागण्याचा मनमानी अधिकार क्षेत्र प्रदान करत नाहीत.

५९. असे दिसते की अशा सावधगिरीच्या नोंदीमुळे सर्व प्रकरणांमध्ये अपेक्षित परिणाम झाला नाही, ज्यामुळे या न्यायालयाने, त्याच्या नंतरच्या निर्णयांमध्ये, उच्च न्यायालयांनी जेव्हा जेव्हा त्याचे अधिकार लागू केले जातात तेव्हा कायद्याचे निश्चित केलेले तत्त्व लक्षात ठेवण्याची आवश्यकता यावर जोर दिला. एकतर संविधानाच्या अनुच्छेद २२६ अंतर्गत किंवा कलम ४८२, पीसी प्रथम माहिती अहवाल/तक्रार रद्द करण्यासाठी, त्यात केलेल्या आरोपांची संभाव्यता, विश्वासाहता किंवा सत्यता यासंबंधी चौकशी सुरू करणे न्याय्य ठरणार नाही (आमच्यावर जोर द्या). या संदर्भात, महाराष्ट्र वि . ईश्वर पिराजी कल्पत्री ९

६०. तपन कुमार सिंग (उपर उल्लेखित) मधील निर्णयावर श्री. सिब्बल यांनी खूप विश्वास ठेवला आहे. तेथे, या न्यायालयाने निर्णय दिला की:

"२०. *** दखलपात्र गुन्हाचा खुलासा करणारी दिलेली माहिती केवळ सर्व आवश्यक पुरावे गोळा करण्याच्या आणि त्यानंतर कायदानुसार कारवाई करण्याच्या दृष्टीने तपास यंत्रणा गतिमान करते. दिलेली माहिती गुन्हा घडल्याचा संशय घेण्याचे कारण देते की नाही ही खरी चाचणी आहे, ज्याचा पोलीस अधिकारी ९ (१९९६) १ एससीसी ५४२ संबंधितांना कलम १५६ नुसार अधिकार देण्यात आला आहे. तपास करण्यासाठी संहितेचा. तसे झाल्यास, त्याच्याकडे माहिती रेकॉर्ड करण्याशिवाय पर्याय नाही आणि प्रकरणाचा तपास स्वतः किंवा इतर सक्षम अधिकाऱ्याला तपासासाठी नियुक्त करण्याशिवाय पर्याय नाही. अहवाल खरा आहे की नाही, घटनेच्या पद्धतीबद्दल संपूर्ण तपशील उघड करतो

का, आरोपीचे नाव आहे की नाही आणि आरोपांना पुष्टी देण्यासाठी पुरेसे पुरावे आहेत का, या सर्व बाबी विचारात घेण्यास परकीय आहेत. अहवालात दखलपात्र गुन्ह्याचा खुलासा करण्यात आला आहे. जरी माहिती या प्रकरणांबद्दल संपूर्ण तपशील देत नसली तरीही, तपास अधिकारी या प्रकरणाचा तपास करण्याच्या आणि शक्य असल्यास सत्य तथ्य शोधण्याच्या कर्तव्यापासून मुक्त होत नाहीत."

६१. अशाप्रकारे, हे कायद्याचे ठरलेले तत्त्व आहे की जेव्हा तपास सुरू व्हायचा असतो, तेव्हा प्रथम माहिती अहवालातील आरोप किती प्रमाणात संभाव्य, विश्वसनीय किंवा खरे आहेत याची कोणतीही छाननी केली जाऊ नये आणि प्रथम माहिती अहवाल देखील असू शकतो. केवळ संशयाच्या आधारावर नोंदवल्या गेलेल्या, उच्च न्यायालयाने हे लक्षात घेतले पाहिजे की एफआयआर, त्यानुसार, "संभाव्यतेवर" आधारित आहे, त्याला प्रतिबंधित केले जाऊ नये. आरोपांच्या गुरुत्वाकर्षणाच्या प्रिझममधून पाहिल्यास, गुन्हा घडल्याच्या "संभाव्यतेवर" आधारित प्रथम माहिती अहवाल हा गुन्हा झाल्याच्या "केवळ संशयावर" नोंदवलेल्या प्रथम माहिती अहवालाच्या तुलनेत निश्चितच उच्च दर्जाचा असेल. उच्च न्यायालय ही तत्त्वे लक्षात ठेवण्यात अयशस्वी ठरले आणि या टप्प्यावर जे करणे अपेक्षित नव्हते ते अचूकपणे केले. आम्ही वचनबद्ध आहोत, या दृष्टिकोनातून निःसंकोचपणे अशा प्रकारे, हायकोर्टाने केलेला हस्तक्षेप न्याय्य नाही

६२. श्री. हेगडे यांनी आर.पी. कपूर (उपर उल्लेखित) आणि भजन लाल (उपर उल्लेखित) मधील निर्णयांवर विसंबून राहणे देखील योग्य आहे की या प्रकरणातील एफआयआर कोणत्याही श्रेणीमध्ये बसत नाही कारण ते गुन्हा उघड न केल्यामुळे रद्द केले गेले आहे.

६३. केटी थॉमस, जे. (त्याचे तेव्हाचे प्रभुत्व होते) यांचे शब्द उधार घेतल्यास, असा निष्कर्ष काढता येतो की सध्याच्या प्रकरणात उच्च न्यायालयाने आरोपांची सत्यता "चाचणीसाठी उत्कृष्ट गॉझच्या सहाय्याने तक्रार चाळली" गुन्हा प्रथम माहिती अहवालाला आव्हान विचारात घेण्याच्या टप्प्यावर हा दृष्टीकोन स्पष्टपणे अनुज्ञेय असल्याने, आव्हानाखालील निर्णय आणि आदेश अक्षम्य आहे असे आमचे मत आहे.

६४. बेकायदेशीर संवर्धनाच्या प्रकरणांच्या चौकशीच्या विषयावर सीबीआयने जारी केलेले परिपत्रक क्रमांक २९/२०२० दिनांक १२ नोव्हेंबर २०२० (आम्ही आता ज्ञात उत्पन्नाच्या स्रोतांच्या तुलनेत आर्थिक संसाधनांचा ताबा किंवा मालमत्ता असणे) (यापुढे) विचारात घेऊ. 'सीबीआय परिपत्रक', थोडक्यात). सीबीआय परिपत्रकाचे अवलोकन केल्यावर, आम्हाला जे आढळले ते असे आहे की ते बेहिशोबी मालमत्तेच्या प्रकरणांच्या संबंधात प्रथम माहिती अहवालाच्या नोंदणीचे मार्गदर्शन करण्याची पद्धत प्रदान करते. युक्तिवादाच्या लेखी नोंदमध्ये १२ एप्रिल २०२१ रोजीचे परिपत्रक जोडले आहे, ज्याद्वारे राज्याने स्पष्ट केले आहे की सीबीआयचे कार्यपद्धती राज्याच्या एसीबी/ईओडब्ल्यू ला देखील लागू होईल (कारण राज्याच्या एसीबी/ईओडब्ल्यू ची नियमावली अधिसूचित केलेली नाही) आणि तसेच सीबीआय ची कार्यपद्धती अखिल भारत आणि केंद्र सरकारच्या संदर्भात लागू होईल. सेवा

अधिकारी. तथापि, ए एस आणि वाय एस च्या वतीने दावा केला गेला आहे की सीबीआय परिपत्रकात प्रदान केलेली पद्धत उल्लंघनात आढळून आली आहे ती आम्हाला प्रभावित करण्यात अपयशी ठरली आहे. स्पष्टपणे, सध्याच्या प्रकरणातील एफआयआर २५ फेब्रुवारी २०२० रोजी नोंदवण्यात आला होता, तर सीबीआय परिपत्रक एफआयआर नोंदवल्यानंतर सुमारे ९ (नऊ) महिन्यांनंतर १२ नोव्हेंबर २०२० रोजी जारी करण्यात आले होते आणि जवळपास एक वर्षानंतर राज्याने ते स्वीकारले होते. २५ फेब्रुवारी २०२० रोजी सीबीआय परिपत्रक अस्तित्वात नसल्यामुळे, सध्याच्या प्रकरणातील एफआयआर सीबीआय परिपत्रकाचा संदर्भ देऊन अवैध ठरवता येणार नाही. सीबीआयचे परिपत्रक हेच न्याय्य आणि योग्य आहे,

६५. अशाप्रकारे, आम्ही पहिल्या प्रश्नाचे उत्तर देतो की उच्च न्यायालयाचा तपास प्रक्रियेत हस्तक्षेप करणे न्याय्य नव्हते आणि त्यांनी केलेल्या कारणास्तव एफआयआर रद्द करण्यात कायद्याची चूक केली.

६६. दुस-या प्रश्नाचे उत्तर देण्यासाठी, एफ आई आर ला दिलेले आव्हान विचारात घेतले गेले आहे की ते वाईट गोष्टींमुळे खराब झाले आहे.

६७. राज्यातील सत्तेत असलेल्या राजकीय वाटचालीच्या इशाऱ्यावर गुप्त हेतू असल्याचा आरोप आणि मुख्यमंत्र्यांनी आर्थिक गुन्हे शाखेला कायद्याचे उल्लंघन करणारी चौकशी करण्यासाठी दिलेले निर्देश, डब्ल्यूपीसीआर ८८ मध्ये आढळले आहेत. २०२० 'विषय

थोडक्यात' या शीर्षकारवाली. 'फॅक्ट्स ऑफ द केस' या मथळ्याखाली अशा आरोपांची आरशातील प्रतिमाही आढळतात. रिट याचिकेत सुधारणा करताना आणि एफआयआरला आव्हान देताना आणि ती रद्द करण्याच्या आदेशाची मागणी करताना, दुरुस्तीसाठी अर्जात खालीलप्रमाणे आरोप केले आहेत:

“मुख्यमंत्र्यांनी त्यांना संबोधित केलेल्या तक्रारीवर केलेली कारवाई कायद्याच्या स्पष्टपणे विरुद्ध आहे आणि याचिकेत इतरत्र नमूद केल्यानुसार याचिकाकर्त्याबद्दल मुख्यमंत्र्यांनी जाहीर केलेले सार्वजनिक वैर लक्षात घेता, द्वेष प्रकट करते” (परिच्छेद ९.२९). “सध्याच्या रिट याचिकेच्या सुनावणीच्या प्रलंबित असताना एफआयआर दाखल करणे हा प्रतिवादी राज्याच्या अधर्माचा आणखी पुरावा आहे” (परिच्छेद ९.३३). “एफआयआर हा पोलिस आणि राज्याच्या अधिकाराचा दुरुपयोग आहे. याचिकाकर्त्याविरुद्ध राज्याच्या मुख्यमंत्र्यांच्या वैयक्तिक वैमनस्याचा हा परिणाम आहे” (परिच्छेद ९.३३).

६८. श्री जेठमलानी, जसे अनुभवी आहेत, त्यांना हे जाणवले असेल की आव्हाना खालील निकाल हा कमकुवत पायावर आधारित आहे; म्हणून, त्यांनी एएस आणि वायएस विरुद्ध एफआयआर नोंदवण्यामध्ये काम केलेल्या भ्रष्टतेवर अधिक स्पर्श करणारे युक्तिवाद केले. वर नमूद केल्याप्रमाणे, श्री. हेगडे यांच्या सादरीकरणावर प्रतिक्रिया व्यक्त करत की, विनयभंगाची कोणतीही याचिका नाही, त्यांनी असे सादर केले की रिट याचिका अशा याचिकांनी भरलेल्या आहेत.

६९. श्री जेठमलानी यांचे सबमिशन पुरेसे मजबूत नसल्याप्रमाणे, आमच्याकडे एएस आणि वायएस यांनी दिशानिर्देशांसाठी अर्ज भरून दिवस उशिराने काही अहवाल/संदेश/चॅट रेकॉर्डवर आणण्याचा प्रयत्न केला ज्याचा पुरावा हा खरोखरच वाईट हेतू आहे. एफआयआरची उत्पत्ती. आम्ही दिशानिर्देशांसाठी आणि विशेषतः परिच्छेद १३ मधील सामग्रीचा देखील अभ्यास केला आहे.

७०. एकापेक्षा जास्त कारणांमुळे, आम्ही या मताकडे झुकत आहोत की उच्च न्यायालयासमोरील रिट याचिका यशस्वी झाल्या नसत्या जरी दोषपूर्ण याचिका प्रगत असती आणि एफआयआरला आक्रमणाचे कारण म्हणून स्वीकारले गेले असते. भजनलाल (उपर उल्लेखित) मध्ये घातली गेली.

७१. आम्ही एएस आणि वायएस यांनी दाखल केलेल्या रिट याचिकांचा अभ्यास केला आहे आणि श्री हेगडे यांच्याशी सहमत होण्यास कोणताही संकोच वाटत नाही की एफआयआर हा अविश्वासाचा परिणाम आहे हे शोधून काढण्यासाठी याचिका अपुरी आहेत. सरकार आणि मुख्यमंत्र्यांवर काही आरोप केले जातात यात शंका नाही; तथापि, असे आरोप अस्पष्ट आणि सामान्य स्वरूपाचे आहेत. प्रामाणिक हेतू होकारार्थीपणे मांडणे आणि सिद्ध करणे आवश्यक आहे. तथापि, त्या बाजूने कोणताही पाया घातला गेला नाही आणि स्वाभाविकच, उच्च न्यायालयाने देखील माला फाईड च्या कारणास्तव एफआयआरमध्ये अपवाद घेता आला असता का ते तपासले नाही.

७२. दुसरे म्हणजे, राजकीय कार्यकारिणीचे प्रमुख (सध्याचे मुख्यमंत्री) किंवा प्रशासकीय कार्यकारिणीचे (मुख्य सचिव) दोघांनाही कोणत्याही कार्यवाहीचा पक्षकार म्हणून वैयक्तिकरित्या मांडण्यात आले नाही. आता, कायदा सुस्थितीत आहे की ज्या व्यक्तीच्या विरुद्ध दुष्प्रवृत्ती किंवा पक्षपातीपणाचा आरोप लावला गेला आहे त्या व्यक्तीला पक्षकार म्हणून प्रतिवादी म्हणून नियुक्त केले जावे आणि त्याच्या/तिच्या अनुपस्थितीत आरोपांची कोणतीही चौकशी केली जाऊ शकत नाही. [बिहार राज्य विरुद्ध पीपी शर्मा](#) १० मधील निर्णय हेच मांडतो. त्याबाबत विचार करता, ज्यांच्यावर कुरघोडी केल्याचा आरोप आहे अशा राज्याच्या मुख्यमंत्रिपदावर असलेल्या विद्यमान व्यक्तीचे रेकॉर्डवर नसल्यामुळे, भलेही आरोप होत असले तरी त्याला महत्त्व देण्यास आम्ही तिटकारा येत आहे.

७३. तिसरे म्हणजे, हे लक्षात ठेवले पाहिजे की जेव्हा पोलिस स्टेशनमध्ये माहिती दाखल केली जाते आणि बेहिशोबी मालमत्तेच्या प्रकरणासंदर्भात गुन्हा नोंदविला जातो, तेव्हा तपासादरम्यान गोळा केलेली सामग्री आणि कोर्टात सादर केलेले पुरावे हे निर्णायक ठरतात. आरोपीचे नशीब. आमच्या मते, प्रथम माहिती अहवाल हा १० १९९२ पुरवणीचा परिणाम असेल. (१) एससीसी २२२ दुय्यम महत्त्व. अशा परिस्थितीत, दोषपूर्ण आरोप काही प्रथमदर्शनी मूल्याचे असले पाहिजेत, जर आरोपींना खटल्यासाठी पाठवण्यासाठी पुरेसे साहित्य गोळा केले गेले तर ते तुच्छ होईल; त्यामुळे, प्रथम माहिती अहवाल/तक्रार रद्द करण्यासाठी अविश्वासाची याचिका स्वतःच आधार बनत नाही.

७४. अखेरीस, वरील गोष्टींचे अनुसरण करून, काय महत्त्वपूर्ण आहे ते म्हणजे जर फौजदारी खटला पुरेशा पुराव्यावर आधारित असेल आणि तोच अन्यथा न्याय्य असेल, तर तो महत्त्वपूर्ण राजकीय आडमुठेपणामुळे आणि दुष्ट हेतूने खराब होत नाही. आम्ही विरोधाभासाची भीती न बाळगता म्हणू शकतो की, आपल्या देशातील सर्वच प्रकरणांमध्ये असे नाही, की एखादी व्यक्ती, ज्यावर पीसी ऍक्ट अंतर्गत दंडनीय वगळण्याच्या/कमिशनचा आरोप आहे. परंतु त्याला सत्ताधारी प्रशासनाचा आशीर्वाद आहे, पोलिसांनी गुन्हा दाखल केला आहे आणि खटल्याला सामोरे जावे लागेल. जर, खरंच, अशा प्रकरणात (जेथे खटला चालवायला हवा होता पण सुरु केला गेला नाही) तर त्यानंतरच्या राजकीय प्रशासनाने अशा आरोपीविरुद्ध खटला चालवण्याची पावले सुरु केली, परंतु साहित्य असूनही त्याला/तिला मुक्त जाण्याची परवानगी दिली जाते. त्याच्या/तिच्या विरुद्ध, केवळ या आधारावर सध्याच्या राजवटीने सुरु केलेली कारवाई अविश्वासू आहे या अर्थाने की ती एकतर आधीच्या राजवटीशी जुळवून घेण्यासाठी किंवा व्यक्तीविरुद्ध सूड उगवण्यासाठी आहे, अशा परिस्थितीत आपण विवश आहोत. तो फौजदारी न्याय आहे हे पहा तो अपघाती असेल. याचे कारण असे की, सार्वजनिक सेवक एकतर त्याच्या/तिच्या उत्पन्नाच्या ज्ञात स्त्रोतांपेक्षा विषम मालमत्तेमध्ये आहे किंवा नाही हे प्रथम माहिती अहवाल वाचण्याच्या टप्प्यावर निर्णायकपणे एक मत तयार करणे कठीण आहे. तपास पूर्ण झाल्यानंतर शेवटी काय निष्पन्न होते यावर सर्व अवलंबून असेल. निरीक्षण करणे आवश्यक नाही, असमान मालमत्तेच्या प्रकरणातील पहिल्या माहिती अहवालात, आवश्यकतेनुसार, प्रथमदर्शनी, पीसी अंतर्गत दंडनीय "गुन्हेगारी गैरवर्तन" संबंधित दखलपात्र गुन्हा केल्याचा संशय घेण्याचे पुरेसे कारण आहे या समजासाठी घटक

असणे आवश्यक आहे. कायदा आणि तपास सुरू करण्यासाठी. वरील परिच्छेद ४९ (उपर उल्लेखित) मध्ये आपण जे निरीक्षण केले आहे ते लक्षात घेऊन आणि शासन व्यवस्थेत योग्यता राखण्यासाठी तसेच सामाजिक प्रदूषक लवकरात लवकर बाहेर काढले जातील याची खात्री करण्यासाठी, उच्च न्यायालयांनी हात पाळले तर ते अत्यंत इष्ट ठरेल. "भ्रष्टाचार" प्रकरणांशी संबंधित प्रथम माहिती अहवाल रद्द न करणे, विशेषतः तपासाच्या टप्प्यावर, जरी सत्ताधाऱ्यांच्या बळकट रणनीतीचे काही घटक लक्षात येण्यासारखे असले तरीही सामान्य दंडात्मक कायद्यांनुसार दंडनीय असलेल्या गुन्ह्यांशी संबंधित प्रथम माहिती अहवाल रद्द करण्यासाठी लागू होऊ शकणारे विचार पीसी कायद्याला लागू होऊ शकत नाही. मुख्यत्वे, गुन्हा पीसी ऍक्ट अंतर्गत खटल्यांमध्ये उच्च न्यायालयांसाठी योग्य मार्ग, तपासाला त्याच्या तार्किक निष्कर्षपर्यंत नेण्याची परवानगी देणे आणि योग्य टप्प्यावर कायद्याद्वारे उपलब्ध केलेल्या उपायांचा पाठपुरावा करण्यासाठी पीडित पक्षाला सोडणे. जर कोणत्याही परिस्थितीत हस्तक्षेप करणे आवश्यक मानले जात असेल तर ते केसच्या विशेष वैशिष्ट्यांवर अवलंबून असले पाहिजे. प्रत्येक प्रकरणाच्या विलक्षण तथ्यांवर अवलंबून असण्याची गरज असली तरीही, अपवादात्मक प्रकरणांमध्ये हस्तक्षेप केला जाऊ शकतो जेथे सार्वजनिक सेवकाने जाणूनबुजून अवैधरित्या स्वतः ला समृद्ध केले असल्याच्या वाजवी संशयाचे समर्थन करण्यासाठी नोंदींमध्ये कोणतीही सामग्री नाही. त्याच्या सेवेचा कालावधी आणि अविश्वासाशिवाय इतर काहीही हा अशा सेवकाच्या चौकशीचा आधार नाही. प्रेरक तक्रारींमुळे निष्पाप लोकसेवकांना तपासात अडकवण्याची आणि परिणामी मानसिक यातना, भावनिक वेदना आणि सामाजिक कलंक या प्रक्रियेत त्यांना सामोरे जावे लागेल अशी प्रकरणे असू

शकतात याचे आम्ही कौतुक करतो, परंतु ही छोटीशी किंमत मोजावी लागेल. कायद्याच्या नियमाने चालणारा समाज हवा असेल तर उच्च न्यायालयांना योग्य खटल्यांमध्ये हस्तक्षेप करण्यापासून रोखण्याचा आमचा हेतू नसला तरी, येथे आरोप केलेल्या स्वभावाच्या अशुद्धतेवर आधारित प्रथम माहिती अहवाल रद्द करण्यासाठी न्यायालयांना सावध, सावधगिरी बाळगण्याची आणि सावधगिरी बाळगण्याची आठवण करून देणे योग्य आणि योग्य आहे. पण कायद्याच्या नियमाने चालणारा समाज हवा असेल तर ही छोटीशी किंमत मोजावी लागेल. उच्च न्यायालयांना योग्य खटल्यांमध्ये हस्तक्षेप करण्यापासून रोखण्याचा आमचा हेतू नसला तरी, येथे आरोप केलेल्या स्वभावाच्या अशुद्धतेवर आधारित प्रथम माहिती अहवाल रद्द करण्यासाठी न्यायालयांना सावध, सावधगिरी बाळगण्याची आणि सावधगिरी बाळगण्याची आठवण करून देणे योग्य आणि योग्य आहे. पण कायद्याच्या नियमाने चालणारा समाज हवा असेल तर ही छोटीशी किंमत मोजावी लागेल. उच्च न्यायालयांना योग्य खटल्यांमध्ये हस्तक्षेप करण्यापासून रोखण्याचा आमचा हेतू नसला तरी, येथे आरोप केलेल्या स्वभावाच्या अशुद्धतेवर आधारित प्रथम माहिती अहवाल रद्द करण्यासाठी न्यायालयांना सावध, सावधगिरी बाळगण्याची आणि सावधगिरी बाळगण्याची आठवण करून देणे योग्य आणि योग्य आहे.

७५. वरील कारणांमुळे, सध्याच्या प्रकरणात एफआईआर रद्द करण्याचे कोणतेही ठोस कारण नाही, असे मानण्याशिवाय आमच्याकडे पर्याय नाही.

७६. परिणामी, आम्ही चुकीचा निकाल आणि आदेश आणि रिट याचिका थेट फेटाळणे बाजूला ठेवतो. त्यानुसार, अपीलांना परवानगी आहे.

७७. पूर्वी दिलेले अंतरिम संरक्षण तीन आठवड्यांच्या कालावधीसाठी सुरु राहिल, ज्यामध्ये एएस आणि वाई एस कायदानुसार त्यांचे उपाय करू शकतात.

७८. पक्ष स्वतःचा खर्च उचलतील.

७९. तथापि, हे स्पष्ट केले आहे की, येथे केलेली निरीक्षणे केवळ या अपीलाने निकालाच्या उद्देशाने आहेत. यापुढील कार्यवाही कायदानुसार काटेकोरपणे त्याच्या तार्किक निष्कर्षपर्यंत नेली जाईल.

दिव्या पांडे

अपीले मंजूर

(सहाय्यक : रूपांशी विरांग, एल सी आर ए)

अस्वीकरण

या न्यायनिर्णयाच्या मराठी भाषेतील या अनुवादाचा वापर हा पक्षकारास त्याच्या/ तिच्या मातृभाषेमध्ये त्याचा अर्थ समजून घेण्यापुरताच मर्यादित राहिल आणि त्याचा इतर कोणत्याही कारणाकरता वापर करता येणार नाही तसेच इंग्रजी भाषेतील न्यायनिर्णय हाच सर्व व्यावहारिक आणि कार्यालयीन वापराकरिता विश्वसनीय असेल आणि तोच त्यातील आदेशाच्या निष्पादन आणि अंमलबजावणी करता वैध मानला जाईल.

X-X-X-X